די נעמי פּראַווער קאַדאַר

אינטערנאַציאָנאַלע זומער־פּראָגראַם פֿאַר
ייִדיש
בײַם תּל־אָבֿיבֿער אוניווערסיטעט

The Naomi Prawer Kadar International Yiddish Summer Program at Tel Aviv University

26 יוני – 21 יולי 2016

שלום־עליכם

אין ליכט פֿון

„דער פֿאַרכישופֿטער שנײַדער“

און אַנדערע טעקסטן

פּראָפֿ׳ יצחק ניבאָרסקי

תּוכן

דער פֿאַרכּישופֿטער שנײַדער (דערציילונג) 3–33
(פֿון דאָס נײַ געזעצט אויפֿן קאָמפּיוטער פֿאַרגלײַכנדיק מיט פֿריִערדיקע אויפֿלאַגעס 1910–1959)

צום פֿאַרגלײַכן 34–41

שער־בלאַט און לעצטע זײַטלעך פֿון דער ערשטער אויפֿלאַגע א"ט „אַ מעשׂה אָן אַן עק" 42–44

אַ נישׂרף (דערציילונג) 45–50

דבֿ סדן. כּמו שכּתובֿ (פֿון באַנד „צווישן ווײַט און נאָענט", תּל־אָבֿיב 1982) 51–58

גלאָסאַר צו „דער פֿאַרכּישופֿטער שנײַדער" 59–67

35

שלום־עליכם

דער פֿאַרכּישופֿטער שנײַדער

אַרויסגענומען פֿון אַן אַלטן פּינקס און באַפּוצט

א.

איש היה בזלאָדיובקי – אַ מענטש איז געווען אין זלאָדייעווקע, אַ שטעטל, וואָס ליגט אין דער סבֿיבֿה פֿון מאַזעפּעווקע, נישט ווײַט פֿון כאַפּלאַפּאָוויטש און קאָזאָדאָיעווקע, צווישן יאַמפּעלי און צווישן סטרישטש, פּונקט אויף דעם וועג, וואָס מע פֿאָרט פֿון פּישי־יאַבעדע דורך פּעטשי־כוואָסט קיין טעטרעוועץ און פֿון דאָרטן קיין יעהופּעץ; ושמו שמעון אליהו – און זײַן נאָמען איז געווען שמעון־אלי, און גערופֿן האָט מען אים „שמעון־אלי שמע־קולנו“, מחמת בײַם דאַוונען אין שול האָט ער געהאַט אַ טבֿע שרײַען, אַרבעטן, זינגען, ציקלען זיך אויף קולי־קולות. והיה האיש חייט – און געווען איז דער מענטש אַ שנײַדער, נישט חלילה פֿון די געהויבענע שנײַדערס, וואָס נייען נאָכן „טאַבעלטיר“, וואָס מע רופֿט דאָס „זשורנאַל“, נאָר אַ שנײַדער אַ לאַטניק, אַ גרויסער מומחה, הייסט דאָס, אויף לייגן אַ לאַטע, פֿאַרצירעווען אַ לאָך, מע זאָל נישט דערקענען, אָדער איבערניצעווען וואָס פֿאַר אַ מלבוש איר ווילט אויף דער לינקער זײַט, ממש מאַכן פֿון אַלט נײַ. נעמען, למשל, אַן אַלטן כאַלאַט און איבערמאַכן אים אויף אַ קאַפּאָטע, פֿון אַ קאַפּאָטע – אַ פּאָר תּחתּונים, פֿון די תּחתּונים אויסשטיקעווען אַ לײַבל, און פֿונעם לײַבל נאָך דעם עפּעס אַנדערש – מיינט נישט, אַז דאָס איז אַזאַ גרינגע אַרבעט! און אויף דעם איז שמעון־אלי שמע־קולנו געווען איין בריה אין דער וועלט, און מחמת זלאָדייעווקע איז זייער אַן אָרעם שטעטל, וואָס דאָרטן מאַכן נײַע מלבושים איז עפּעס נישט אַזאַ געוויינטלעכע זאַך, האָט מען דעריבער געהאַלטן פֿון שמעון־אלין אין זלאָדייעווקע אַן עולם־ומלואו. איין חסרון נאָר, וואָס ער האָט נישט געקאָנט אויסקומען מיט די נגידים, ליב געהאַט אַרײַנקוקן אין קהלשע זאַכן, זיך אָננעמען אָן דער קריוודע פֿון די אָרעמע־לײַט, רעדן גאַנץ אָפֿנטלעך אויף די בעלי־טובֿות, וואָס זײַנען זיך עוסק אין צרכי־ציבור, און דעם בעל־טאַקסע מאַכן מיט דער בלאָטע בפֿרהסיה, זאָגן אויף אים, אַז ער איז אַ געלטצאַפּער, אַ בלוטזויגער, אַ מענטשן־פֿרעסער, און אויף די שוחטים מיט די רבנים, וואָס האָבן געשלאָגן בלאַט מיטן בעל־טאַקסע – אַז ס׳איז איין כנופֿיא, אַ כּיתּה פֿון גנבֿים, רמאָים, קוילערס, רוצחים, גזלנים, אַ רוח אין זייער טאַטנס טאַטן אַרײַנגעפֿלויגן געוואָרן ביז דעם זיידן תּרח, מיטן פֿעטער ישמעאל אונטערגעשלאָגן!...

צווישן בעלי־מלאָכות, חבֿרה „פּועל־צדק“, האָט זיך שמעון־אלי שמע־קולנו גערעכנט פֿאַר אַ „יודע־נגן“; אויף זייער שפּראַך האָט דאָס געהייסן: אַ מענטש, וואָס פֿאַרשטייט אין די קליינע

אותיותלעך, מחמת שמעון־אלי פֿלעגט שיטן מיט פּסוקים, מיט גאַנצע שטיקער גמרא און מיט מדרשים, וואָס נישט געשטויגן, נישט געפֿלויגן : „עמך“... „קטנתּי“... „אָגיל־ואשׂמח“... „היום הרת עולם“... „ויתרוצצו ויתפּוצצו“... „וואָט טיבע יוצר המאורות“... „ככּתובֿ, ווי אין פּסוק שטייט געשריבן“... וכדומה אַזעלכע לשון־קודשדיקע ווערטער, וואָס זײַנען בײַ אים תּמיד געווען גרייט.

און דערצו האָט ער נאָך געהאַט נישקשה פֿון אַ קולכל, אַפֿילו אַ ביסל צו אַ הילכיקס און גאָרגלדיקס. נאָר ער איז געווען קלאָר אין אַלע נוסחאָות מיט אַלע ניגונים מיט אַלע תּפֿילות אויף אויסווייניק, און האָט ליב געהאַט דעם עמוד מיט סכּנת־נפֿשות, און איז געווען גבאי אין שנײַדערשן שולכן, געכאַפּט פּעטש ווי האָלץ, צום מיינסטן שׂימחת־תּורה צו „אַתּה־הראית“, ווי געוויינטלעך.

שמעון־אלי שמע־קולנו, כאָטש ער איז געווען כּל־ימיו אַ ביטערער אָרעמאַן, מע קאָן זאָגן – כּמעט אַן אבֿיון, נאָר אַראָפּפֿאַלן בײַ זיך דערמיט האָט ער פֿײַנט געהאַט. „אַדרבא, – האָט ער געזאָגט – וואָס מער קבצן מער לעבעדיק, וואָס מער הונגעריק מער געזונגען, ווי די גמרא זאָגט : „יאה עניותא לישׂראל כּטשערעוויטשקע קראַסני לדיווקע חיוורא“...

הקיצור־הדבֿר : שמעון־אלי איז געווען דאָס, וואָס מע רופֿט אָן אַן „אָרעמס און אַ פֿריילעכס“. געווען איז ער אַ נידעריקער, אַ פֿאַרזעעניש, אַרומגעשטעקט מיט נאָדלען און מיט שטיקלעך וואַטע אין די געקרײַזלטע שוואַרצע האָר ; געהאַט האָט ער אַ קליין צאַפּן־בערדל, אַ ביסל אַ צוגעפּלעטשטע נאָז, די אונטערשטע ליפּ אַ ביסל צעשפּאָלטן, און אויגן גרויסע, שוואַרצע און שטענדיק שמייכלענדיקע, און געגאַנגען איז ער תּמיד מיט אַ טענצל און מיט אַ לידל אונטער דער נאָז : „היום הרת עולם – נאָר נישט געזאָרגט !“...

ויהי לו בנים ובנות – און ער איז געווען אַ מטופּל מיט קינדער פֿון אַלערליי וווקס, צום מיינסטן טעכטער, צווישן זיי עטלעכע דערוואַקסענע ; ושם אשתּו – און זײַן ווײַב האָט געהייסן ציפּע־ביילע־רייזע, און זי איז געווען זײַן „כּנגדו“, דאָס הייסט, פּונקט דער היפּוך פֿון אים : אַ הויכע, אַ רויטע, אַ געזונטע, אַ ייִדענע אַ קאָזאַק. פֿון דעם ערשטן טאָג אָן, וואָס נאָך דער חופּה, האָט זי אים גענומען אין די הענט אַרײַן און נישט אַרויסגעלאָזט אים, און איז געגאַנגען אין ספּאָדיק, דאָס הייסט : זי איז געווען דער מאַן, נישט ער ! ער האָט פֿאַר איר געהאַט גרויס דרך־ארץ. זי פֿלעגט אויף אים עפּענען אַ מויל, פֿלעגט ער פֿאַרציטערט ווערן ; און אַ מאָל, אונטער פֿיר אויגן, אַז ס׳איז אויסגעקומען, פֿלעגט זי אים אָפּשטעקן אַ פּאַטש אויך... דעם פּאַטש פֿלעגט שמעון־אלי באַהאַלטן אין קעשענע און זאָגן בשעת־מעשׂה אַ ווערטל מיט אַ פּסוק.

– היום הרת עולם – נאָר נישט געזאָרגט ! אין דער הייליקער תּורה שטייט געשריבן : „והוא – און ער, דער מאַן הייסט דאָס, ימשול – זאָל טון טאָן געוועלטיקן, בך – אין דיר“, איז פֿאַרפֿאַלן ! עס מעגן קומען כּל מלכי מיזרח ומערבֿ, וועט זיך זיי נישט העלפֿן !...

ויהי היום – טרעפֿט זיך אַ מעשׂה. ציפּע־ביילע־רייזע קומט צו גיין איין מאָל זומער מיטן קאָשיק פֿונעם מאַרק, טוט אַ שמיץ דאָס בינטל קנאָבל מיטן ביסל פּעטרישקע מיט די קאַרטאָפֿליעס, וואָס זי האָט אײַנגעקויפֿט, און רופֿט זיך אָן מיט כּעס :

– לאָז דאָס גיין אין דער ערד אַרײַן ! שוין נמאס־ומאָוס געוואָרן אַלע טאָג, אַלע טאָג זיך ברעכן דעם מוח, צוטראַכטן, וואָס קאָכט מען וואַרמעס. מע באַדאַרף האָבן אַ קאָפּ פֿון אַ מיניסטער ! ווידער אַ מאָל טייגלעך מיט פֿאַסאָליעס און אָבער אַ מאָל טייגלעך מיט פֿאַסאָליעס, גאָט זאָל נישט שטראָפֿן פֿאַר די רייד ! אָט, למשל, נחמה־ברכה, אַזאַ קבצנטע, אַזאַ עניטע, אַזאַ אבֿיונטע, אַזאַ דלפֿנטע, באַדאַרף זי האָבן אַ ציג ! פֿאַר וואָס ? וואָרן זי האָט אַ מאַן לייזער־שלמה, טאַקע אַ שנײַדער, נאָר פֿאָרט אַ מענטש ! אַ קלייניקייט אַ ציג ? פֿאַראַן אַ ציג אין שטוב, איז פֿאַראַן אַ גלעזל מילך פֿאַר די

קינדער ; מע קאָן אָפּקאָכן אַ מאָל אַ קאַשע מיט מילך, אָפּשטופּן אַ וואַרעמעס, יוצא זײַן מיט אַ וועטשערע, אַ מאָל אַ קריגל פּידסמעטענע, אַ שטיקל קעז און פּוטער – אַ חיות !

– ביסט נעבעך אַוודאי זייער גערעכט ! – מאַכט שמעון־אלי געלאַסן. – פֿאַראַן אַ מדרש : כּל־ישׂראל יש להם חלק – איטלעכער ייִד באַדאַרף האָבן אַ ציג. כּכּתובֿ, ווי אין פּסוק שטייט געשריבן...

– וואָס טויג מיר דײַן פּסוק ? – צעשרײַט זיך ציפּע־ביילע־רייזע. – איך זאָג אַ ציג, זאָגט ער גאָר אַ פּסוק ! מיר דאַכט, אַז איך וועל דיר געבן אַ פּסוק, וועט דיר ווערן פּסוקדיק אין די אויגן ! מיט פּסוקים גאָר האָדעוועט ער מיך, דער שיינער ברויטגעבער מײַנער, דער שלימזל ! הערסטו ? איך וועל דיר די גאַנצע תּורה דײַנע אַוועקגעבן פֿאַר איין באָרשטש אַ מילכיקן !...

וכדומה נאָך אַזעלכע מינים „אָנצוהערענישן“ האָט אים געגעבן ציפּע־ביילע־רייזע עטלעכע מאָל אין טאָג, אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז שמעון־אלי האָט איר צוגעזאָגט און געגעבן האַנט־תּקיעת־כּף, אַז זי מעג שלאָפֿן רויִק, עס וועט שוין זײַן, מיט גאָטס הילף, אַ ציג. דער עיקר – בטחון. „היום הרת עולם – נאָר נישט געזאָרגט !“...

פֿון דעמאָלט אָן האָט שמעון־אלי אָנגעהויבן קלײַבן אַ גראָשן און אַ גראָשן. ער האָט זיך אָפּגעזאָגט פֿון אַ סך נייטיקע זאַכן, פֿאַרמשכּונט די שבתדיקע קאַפּאָטע אויף אויסצאָלן וואָכגעלט און צונויפֿגעשלאָגן זיך עטלעכע קערבלעך, און ס'איז געבליבן, אַז ער נעמט די ממתּקים און גייט זיך דורך קיין קאָזאָדאָיעווקע קויפֿן אַ ציג. וואָס עפּעס קיין קאָזאָדאָיעווקע ? איז דערינען געווען צוויי טעמים : ראשית, איז קאָזאָדאָיעווקע אַן ערטל פֿון ציגן, וואָס דער נאָמען אַליין באַווײַזט שוין דערויף : קאָזאָדאָיעווקע איבערגעזעצט אויף ייִדיש קומט אויס „ציגמעלקנדיקע“. והשנית, האָט ציפּע־ביילע־רייזע געהערט דערציילן פֿון אירער אַ שכנה, וואָס זי רעדט נישט מיט איר שוין פֿון עטלעכע יאָר, אַז יענע האָט געהערט פֿון איר שוועסטער, וואָס איז נישט לאַנג געווען בײַ איר צו גאַסט פֿון קאָזאָדאָיעווקע, אַז דאָרט איז פֿאַראַן אַ ייִד אַ מלמד, רופֿט מען אים „חיים־חנא דער קלוגער“ בלשון־סגי־נהור, דערפֿאַר, וואָס ער איז אַ גרויסער שוטה ; האָט דער חיים־חנא דער קלוגער אַ ווײַב, רופֿט מען זי „טעמע־גיטל די שטילשווײַגנדיקע“, דערפֿאַר וואָס זי האָט אין זיך נײַן מאָס רייד ; האָט די טעמע־גיטל די שטילשווײַגנדיקע צוויי ציגן, אוןביידע מעלקן זיך. פֿרעגט זיך אַ קשיה : פֿאַר וואָס קומט איר צוויי ציגן, און נאָך מעלקנדיקע דערצו ? אַ גרויסער אומגליק וואָלט געווען, כּלעבן, זי זאָל נישט האָבן איינע אַפֿילו ! פֿאַראַן, ברוך־השם, ייִדן, וואָס פֿאַרמאָגן נישט קיין האַלבע ציג אַפֿילו – נו, אם־כּן ? שטאַרבן זיי דען ?

– ביסט זייער גערעכט ! – זאָגט שמעון־אלי צו זײַן ווײַב. – הערסטו, דאָס איז שוין אַן אַלטע טענה, כּכּתובֿ, ווי אין פּסוק שטייט געשריבן : אַסקאַקורדע, דבאַרבאַנטע...

– שוין ! ער איז שוין ווידער דאָ מיט זײַן פּסוק ! – שלאָגט אים איבער זײַן ווײַב. – מע רעדט פֿון אַ ציג, קומט ער מיט אַ פּסוק ! דו גיי זיך דורך בעסער אַהינצו, צום קאָזאָדאָיעווקער מלמד, און זאָג אים אַזוי און אַזוי : מיר האָבן געהערט, אַז ס'איז בײַ אײַך פֿאַראַן צוויי ציגן און ביידע מעלקן זיך. וואָס באַדאַרפֿט איר צוויי מעלקנדיקע ציגן ? אויף כּפּרות ? ווילט איר דאָך מסתּמא איינע פֿון זיי פֿאַרקויפֿן – פֿאַרקויפֿט זי מיר ! וואָס וועט אײַך אַרן ?... אַזוי טאַקע זאָלסטו מיט זיי רעדן, דו פֿאַרשטייסט ?

– איך פֿאַרשטיי, וואָס דען, איך פֿאַרשטיי נישט ? – זאָגט שמעון־אלי. – פֿאַר מײַן געלט באַדאַרף איך זיך נאָך בעטן ? פֿאַר געלט קריגט מען אַלץ אין דער וועלט – כּסף וזהבֿ מטהר

חזירים. שלעכט איז נאָר, זעסטו, אַז ס׳איז חלילה נישטאָ די מטבע, דעמאָלט איז עני חשובֿ כּמת, מאַכט רשי : ניטאָ פּאַפּע – גיי ליולי ; אָדער ווי מע זאָגט : אָן פֿינגער קאָן מען קיין פֿײַג נישט שטעלן, כּכּתובֿ, ווי אין פּסוק שטייט געשריבן : אַסקאַקורדע, דבאַרבאַנטע, דפֿאַרשמאַכטע...

– ווידער אַ מאָל אַ פּסוק, און אָבער אַ מאָל אַ פּסוק ! עס פּסוקט מיר שוין אין קאָפּ ! אײַנגעזונקען זאָלסטו ווערן ! – זאָגט צו אים ציפּע־ביילע־רייזע און באַגראָבט אים נײַן איילן אין דער ערד, און טײַטשט מיט אים אײַן אַ מאָל הונדערט, אַז ער זאָל זיך פֿריִער פּרוּוון בײַ חיים־חנא דעם מלמד, טאָמער וועט דאָס גיין. אַי וואָס, טאָמער וויל יענער נישט ? פֿאַר וואָס זאָל ער נישט וועלן ? פֿאַר וואָס קומט אים צוויי ציגן, און נאָך מעלקנדיקע דערצו ? פֿאַראַן, ברוך־השם, ייִדן אויף דער וועלט, וואָס פֿאַרמאָגן נישט קיין האַלבע ציג אַפֿילו – נו, אם־כּן ? שטאַרבן זיי דען ?...

און אַזוי ווײַטער, אַלץ די אייגענע טענות.

ב.

הבוקר אור – ס׳איז נאָר טאָג געוואָרן, האָט זיך אונדזער שנײַדער געפֿעדערט, אויפֿגעשטאַנען און אָפּגעדאַוונט, גענומען מיט זיך דאָס שטעקל מיטן גאַרטל און איז אַוועק אין וועג אַרײַן בשלום צו פֿוס.

געווען איז דאָס זונטיק, אין אַ שיינעם, ליכטיקן, לויטערן, וואַרעמען זומערטאָג. שוין לאַנג געדענקט נישט שמעון־אלי אַזאַן אויסגעצייכנטן, אויסגעשפּילטן טאָג. שוין לאַנג איז שמעון־אלי נישט געווען אין פֿעלד, אויף דער פֿרײַער לופֿט. שוין לאַנג האָבן זײַנע אויגן נישט געזען פֿאַר זיך אַזאַן אויסגעצוואָגענעם גרינעם וואַלד, אַזאַ שיינע גרינע קאָלדרע, ווו דאָס פֿעלד איז באַשאָטן מיט אַלערליי קאָלירנדיקע שפּרענקעלעך. שוין לאַנג האָבן זײַנע אויערן נישט געהערט אַ פּישטשען פֿון פֿייגעלעך, אַ פֿלאַטערן פֿון קליינע פּערכלעך. שוין לאַנג האָט זײַן נאָז נישט געשמעקט אַזאַ געשמאַקן ריח פֿון גרין גראָז, פֿון רויער ערד. שמעון־אלי שמע־קולנו האָט פֿאַרבראַכט כּל־ימיו אין אַן אַנדער וועלט ; זײַנע אויגן האָבן געזען פֿאַר זיך תּמיד אַנדערע בילדער : אַ פֿינצטערע גרוב, בײַ דער טיר אַן אויוון, קאָטשערעס מיט לאָפּעטעס, און אַ פּאָמעניצע אַ פֿולע ווי אַן אויג ; בײַם אויוון, בײַ דער פּאָמעניצע – אַ בעט פֿון דרײַ ברעטלעך ; אויפֿן בעט – קינדערלעך אַ סך, קיין עין־הרע, איינס קלענער פֿונעם אַנדערן, האַלב נאַקעטע, גאַנץ באָרוועסע, נישט קיין געצוואָגענע, שטענדיק הונגעריקע... זײַנע אויערן האָבן געהערט פֿאַר זיך שטענדיק אַנדערע קולות : „מאַמע, ברויט ! מאַמע, בולקע ! מאַמע, עסן !“... און איבער אַלע קולות – אַ קול פֿון ציפּע־ביילע־רייזע : „עסן ? נישט עסן זאָלן אײַך ווערעם, ליבער גאָט, אין איינעם מיטן טאַטן אײַערן דעם שלימזל ! פֿאַרכאַפּט זאָלט איר נישט ווערן, רבונו־של־עולם, מיט אים אין איינעם !“... וכדומה אַזעלכע זיסע קולות. זײַן נאָז איז געוווינט געווען צו אַנדערע ריחות : אַ ריח פֿון נאַסע ווענט, וואָס ווינטער נעצן זיי און זומער שימלען זיי ; אַ ריח פֿון זויערטייג מיט קלײַען, פֿון ציבעלעס און פֿון קרויט, פֿון רויע ליים, פֿון געשאָבענע פֿישלעך און פֿון קישקעלעך ; אַ ריח פֿון אַלטע בגדים, וואָס לאָזן זיך הערן אונטערן הייסן פּרעסל מיט אַ געדיכטער פּאַרע און מיט אַ מאָדנעם טשאַד...

אַרויסגעריסן זיך אויף אַ ווײַלע פֿון יענער אָרעמער וויסטער פֿינצטערער וועלט אויף דער דאָזיקער נײַער, פֿרײַער, ליכטיקער, שמעקנדיקער שײַן, האָט זיך אונדזער שמעון־אלי געפֿילט ווי אַ

מענטש, וואָס איז אין אַ הייסן זומערטאָג אַרײַנגעשפּרונגען אַ נאַקעטער אין ים אַרײַן ; דאָס וואַסער טראָגט אים, די כוואַליעס שלאָגן אים, ער טוקט זיך, ער טוקט זיך, ער ציט אין זיך די לופֿט מיט דער פֿולער ברוסט – ס׳איז מחיה־נפֿשות, ממש אַ גן־עדן !...

– למשל, וואָס וואָלט גאָט געאַרט – קלערט זיך שמעון־אלי – וואָס וואָלט גאָט געאַרט, ווען איטלעכער בעל־מלאָכה, אַ שטייגער, זאָל זיך קאָנען אַלע טאָג, לאָז זײַן כאָטש איין מאָל אין דער וואָך, אַרויסגיין אַהער צו צו, אויפֿן פֿרײַען פֿעלד, אַ ביסל געניסן פֿון גאָטס וועלטל ? אַי אַ וועלטל, אַ וועלטל !... – און שמעון־אלי הייבט אָן אונטערזינגען און פֿאַרטײַטשן אויף זײַן שטייגער : – אתּה יצרתּ – דו האָסט, גאָט, באַשאַפֿן, עולמך – דײַן וועלטל, מקדם – אויף יענער זײַט שטאָט ; בחרתּ בנו – האָסט אונדז אויסדערוויילט, די ייִדעלעך, מיר זאָלן זיצן דאָרטן אין זלאָדייעווקע אין דער ענגשאַפֿט, קאָפּ אַף קאָפּ, אין אַ דערשטיקעניש ; ותּתּן לנו – און דו האָסט אונדז געטאָן געבן... אוי, צרות האָסטו אונדז געגעבן מיט ווייטיקן, מיט דלות, קדחת מיט רבֿיעית האָסטו אונדז געגעבן, ברחמיך הרבים־בים־בים־בים !.

אַזוי זינגט זיך שמעון־אלי שטילערהייט אונטער דער נאָז, און עס גלוסט זיך אים אַ וואָרף טאָן זיך דאָ, ווי ער שטייט און גייט אין פֿעלד, אויפֿן גרינעם גראָז, כאָטש אַ ביסעלע געניסן פֿון גאָטס וועלטל, – דערמאָנט ער זיך, אַז ער האָט אַן אַרבעט, און זאָגט צו זיך אַליין : – עד כּאן אומרים בשבת הגדול – געַנוג, שמעון־אלי, צו זינגען. הלך לעולמו – שפּאַן, ברודער, שפּאַן ! אָפּרוען וועסטו זיך שוין, אם־ירצה־השם, אין דער דעמבענער קרעטשמע. דאָרט האָסטו אַ שטיקל שאר־בשׂרי, דאָדי רענדאַר. דאָרט קריגט מען צו יעדער צײַט אַ ביסל משקה, ווי אין פּסוק שטייט : „ותּלמוד־תּורה כּנגד כּולם – אַ ביסל מהיכא־תּיתי איז בילכער פֿון אַלץ“... און שמעון־אלי שמע־קולנו שפּאַנט ווײַטער.

ג.

באמצע־הדרך – פּונקט אין דער מיט וועג, צווישן די צוויי שטעט זלאָדייעווקע און קאָזאָדאָיעווקע, שטייט אַ פֿעלדקרעטשמע, וואָס מע רופֿט זי „די דעמבענע“. די דאָזיקע קרעטשמע האָט אין זיך אַ כּוח, עפּעס נאָר אַ מאַגנעט, וואָס זי ציט צו זיך אַלע בעלי־עגלות מיט אַלע פֿאַרשוינען, סײַ די וואָס פֿאָרן פֿון זלאָדייעווקע קיין קאָזאָדאָיעווקע, סײַ די וואָס פֿאָרן פֿון קאָזאָדאָיעווקע קיין זלאָדייעווקע – מע מוז זיך אָפּשטעלן אין דער „דעמבענער“ כאָטש אויף עטלעכע מינוט ! קיינער ווייס נישט דעם סוד דערפֿון נאָך עד־היום. אַ טייל זאָגן, אַז ס׳איז דערפֿאַר, ווײַל דער בעל־הבית פֿון דער קרעטשמע, דאָדי דער רענדאַר, איז זייער אַ ליבלעכער פֿאַרשוין און אַ גרויסער מכניס־אורח, דאָס הייסט, פֿאַר געלט האָט איר געקאָנט קריגן דאָרטן תּמיד אַ רעכט גלעזל משקה מיט די שענסטע פֿאַרבײַסנס ; און אַ טייל זאָגן, אַז ס׳איז דערפֿאַר, ווײַל דאָדי איז געוועזן פֿון יענער חבֿרה, וואָס מע רופֿט זיי „טרעפֿערס“, אָדער „נבֿיאים“, וואָס אַליין האַנדלען זיי נישט מיט קיין גנבֿות, נאָר זיי קערן זיך אָן מיט אַלע באַרימטע גנבֿים אַ נאָענטער רב שמעלקע... און מחמת קיינער ווייס דאָס נישט פֿאַר קלאָר, לכן באַדאַרף מען מאַכן דערפֿון אַ שווײַג...

דאָדי איז געווען אַ ייִד אַ מוכסן, אַ גראָבער, אַ האָריקער, מיט אַ גרויסן בויך און מיט אַ בולבעוואַטער נאָז, און אַ קול האָט ער געהאַט פֿון אַ שור־הבר. אים איז אָפּגעגאַנגען, ווי מע זאָגט,

קאָפּווייטיק ; פּרנסה האָט ער געהאַט מיטן פֿולן מויל, בהמות עטלעכע, אויף דער עלטער געבליבן אַן אַלמן און געווען אַ ליידיקער מענטש. אַ גראָבער נפֿש : אַ סליחה און אַ הגדה און אַ בענטשערל איז ביַי אים געווען אַלץ איינס. און דערפֿאַר פֿלעגט זיך מיט אים שמעון־אלי דער שניַידער שעמען : ס׳איז אים נישט אָנגעשטאַנען די מעשׂה, וואָס ער, שמעון־אלי, אַ יודע־נגן און גבאי אין שולכן, זאָל האָבן אַ מוכסן, אַן עם־האָרץ פֿאַר אַ קרובֿ... און דאָדי פֿון זיַין זיַיט פֿלעגט זיך שעמען, וואָס ער האָט אַ „שניַידער אַ פֿאַלגע“ פֿאַר אַ קרובֿ. זיי האָבן זיך געשעמט איינער מיטן אַנדערן.
פֿונדעסטוועגן, אַז דאָדי האָט דערזען שמעון־אלין, האָט ער אים אָפּגעגעבן אַ גאַנץ ברייטן ברוך־הבא, מחמת דאָדי דער רענדאַר האָט פּשוט מורא געהאַט, נישט אַזוי פֿאַרן קרובֿ אַליין, ווי פֿאַרן קרובֿס פּיסק.

– אָ, אַ גאַסט, אַ גאַסט ! וואָס מאַכט עפּעס אַ ייִד שמעון־אלי ? וואָס מאַכט עפּעס דיַין ציפּע־ביילע־רייזע ? וואָס מאַכן עפּעס דיַינע קינדער ?

– עט, מה אָנו מה חיינו – וואָס זאָלן מיר מאַכן ? – האָט אים דער שניַידער געענטפֿערט מיט אַ פּסוק, ווי זיַין שטייגער איז, – מי ברעש ומי במגפֿה – אַ מאָל אַזוי, אַ מאָל אַזוי, אַבי מען איז געזונט, ככּתובֿ, ווי אין פּסוק שטייט געשריבן : אַסקאַקורדע, דבאַרבאַנטע, דפֿאַרשמאַכטע, דקאַרנאָסע... וואָס מאַכט איר עפּעס, מיַין טיַיערער קרובֿ ? וואָס הערט זיך עפּעס ביַי איַיך אין דאָרף ? זכרנו את הדגה – איך געדענק נאָך איַיערע וואַרעניקעס פֿון פֿאַר אַ יאָרן מיטן ביסל משקה, דאָס איז דאָך ביַי איַיך דער עיקר. אַריַינקוקן אין אַ ספֿר האָט איר דאָך פֿיַינט. למה רגשו גויים – וואָס טויג איַיך אַ ייִדיש וואָרט ! ע, רב דאָדי, רב דאָדי ! ווען דער טאַטע איַיערער, דער פֿעטער גדליה־וואָלף עליו־השלום, זאָל איצטער אויפֿשטיין און אַ קוק טאָן אויף זיַין דאָדיקן, ווי ער זיצט דאָס אַ ביסל אין דאָרף צווישן אַלע גויים, להבֿדיל, וואָלט ער נאָך אַ מאָל איבער אַ ניַיס געשטאָרבן. אַי, האָט איר געהאַט אַ טאַטן, רב דאָדי ! געווען אַ כּשרער ייִד, לאָז ער מיר מוחל זיַין : ער פֿלעגט טרינקען פֿון אַ פֿינצטערער כּלי... הקיצור, אין לך אָדם שאין לו פּעקל – פֿון וואָס מע זאָל נישט רעדן – אויפֿן טויט מוז מען אַרויף... גיט שוין אַהער אַ ביסל בראָנפֿן, ווי דער תּנא רב פּימפּאָם זאָגט : קאַפּאָטע במשכּנתּא שווייַנקייך בגרונם – פֿאַרזעץ די קאַפּאָטע און נעם אַ ביסל בראָנפֿן...

– שוין ? דו האָסט שוין אָנגעהויבן מיט דיַין לאָקשן־קוילעטש ? – מאַכט דאָדי און טראָגט אים אונטער אַ ביסל בראָנפֿן. – דו זאָג בעסער, שמעון־אלי, ווּהין פֿאָרט דאָס אַ ייִד ?

– אַ ייִד פֿאָרט נישט, – זאָגט שמעון־אלי און מאַכט אַ כּוסה – אַ ייִד גייט צו פֿוס. ווי מיר זאָגן אין הלל : רגליהם ולא יהלכו – האָסט פֿיס, ביסטו נישט קראַנק צו שפּאַנען...

– אויב אַזוי, – מאַכט דאָדי – זאָג זשע מיר, סערצע, ווּהין שפּאַנט אַ ייִד ?

– אַ ייִד שפּאַנט – זאָגט שמעון־אלי און מאַכט נאָך אַ כּוסה – קיין קאָזאָדאָיעווקע שפּאַנט ער, האַנדלען ציגן, ככּתובֿ, ווי אין פּסוק שטייט געשריבן : עזים תּעשה לך – ציגן זאָלסטו קויפֿן...

– ציגן ? – פֿרעגט אים דאָדי פֿאַרחידושט. – ווי קומט אַ ייִד אַ שניַידער האַנדלען מיט ציגן ?

– עס רעדט זיך אַזוי „ציגן“ ! – מאַכט שמעון־אלי. – מיינען מיין איך אַ ציג, טאָמער וועט מיר גאָט צושיקן, הייסט דאָס, אַ ציג אַ רעכטע. נישט טיַיער. דאָס הייסט, איך וואָלט קיין ציג נישט געקויפֿט ; נאָר מיַין וויַיב זאָל לעבן, ציפּע־ביילע־רייזע הייסט דאָס, איר קענט דאָך זי, אַז זי שפּאַרט זיך איַין ! זי האָט זיך פֿאַרעקשנט איין מאָל פֿאַר אַלע מאָל : הכּצעקתה – זי וויל אַ ציג ! און אַ וויַיב, זאָגט איר דאָך, באַדאַרף מען פֿאָלגן, דאָס איז דאָך אַ בפֿירושער „מדרש־פּליאה“, האַ ?

איר געדענקט דעם „מדרש־פּליאה“ ?

– אין די זאַכן – זאָגט דאָדי – ווייסטו שוין בעסער פֿון מיר ; דו ווייסט דאָך, אַז איך בין מיט... מיט... מדרש אַ קנאַפּער מחותּן !... איך פֿאַרשטיי נישט, מײַן טײַערער קרובֿ, נאָר איין זאַך : ווי קומסטו זײַן אַ מבֿין אויף ציגן ?

– וואָט טיבע יוצר המאורות ! – זאָגט שמעון־אלי שוין מיט פֿאַרדראָס. – ווי קומט אַ רענדאַר זײַן אַ מבֿין אויף אַ סדילקיווער סליחה ? פֿונדעסטוועגן קומט פּסח צום סדר, קלאַפּט איר מיט גאָטס הילף דעם ריינעם „ברכי־נפֿשי“ און זאָגט „זה כּפּרתי זה חליפֿתי“, ווי עס געהער צו זײַן... וואָס ? אפֿשר נישט אַזוי ?...

דאָדי דער רענדאַר האָט פֿאַרשטאַנען דעם שטאָך ; ער האָט פֿאַרביסן אַ ליפּ און האָט זיך געטראַכט : „וואַרט, וואַרט, דו שנײַדערוק, דו פּאַלגע ! ביסט מיר עפּעס הײַנט צו גײַציק, און דו באַווײַזסט זיך מיר הײַנט צו פֿיל אַרויס מיט דײַן תּורה ! וועסט שוין בײַ מיר האָבן אַ ציג, וועסט זיך קראַצן !“... און שמעון־אלי האָט זיך געהייסן אָנגיסן נאָך אַ מאָל פֿון יענעם ביטערן טראָפּן, וואָס איז אַ רפֿואה צו אַלע צרות.

פֿון אמת קאָן מען נישט אַוועקגיין : שמעון־אלי האָט ליב געהאַט אַ ביסל בראָנפֿן, נאָר קיין שיכּור איז ער נישט געווען – חס־וחלילה ! ווען האָט ער דען געהאַט אויף אַ טרונק בראָנפֿן ?... איין חסרון האָט ער נאָר געהאַט, וואָס קוים האָט ער גענומען אַ ביסל בראָנפֿן, אַזוי האָט ער באַלד געמוזט נעמען נאָך אַ ביסל, און פֿון אַזעלכע צוויי ביסלעך פֿלעגט ער שוין ווערן מבֿוסמדיק־פֿריילעך, די בעקלעך רויטלעך, די אייגעלעך מיט אַ גלאַנץ, און די צונג – די צונג האָט זיך בײַ אים אויפֿגעבונדן און געקלונגען אָן אַן אויפֿהער.

– אַקעגן דעם, וואָס איר זאָגט „צעך“, – מאַכט שמעון־אלי – „צעך“, שער־און־אײַזן. אונדזער פֿאָלק עמך האָט אין זיך אַ מעלה, וואָס איטלעכער האָט ליב כּבֿוד, און כּבֿוד איז דאָך, זאָגט איר, לעבער... אַ ליאַדע שוסטערל וואָלט אַ בעלן געווען זײַן גבאי־ראשון כאָטש איבער אַ פּאָמעניצע... זאָג איך צו זיי : ברידערלעך, קטנתּי מכּל־החסדים – איך דאַרף עס אויף כּפּרות, קלײַבט אײַך אויס אַ שוסטער פֿאַר אַ גבאי : לא מעוקצך ולא מדוקצך – איך בין אײַך מוחל דעם כּבֿוד, איך וויל נישט קיין פּעטש !... זאָגן זיי : בלאָטע ! אַז צעך טוט אָפּ, איז פֿאַרפֿאַלן !... זאָג איך : עס קומט אויס ווי אין פּסוק שטייט : שמלך לך קצין תּהיה לנו – פּעטש זאָלסטו כאַפּן און גבאי זאָלסטו זײַן... נאָר שאַ, איך האָב מיך אַ ביסל פֿאַררעדט און האָב גאָר פֿאַרגעסן, אַז איך האָב אויף זיך אַ ציג. עוד היום גדול – דער טאָג שטייט נישט ! אַ גוטן טאָג, רב דאָדי, חזק חזק ונתחזק – זײַט מיר געזונט און שטאַרק און מאַכט וואַרעניקעס !

– פֿאַרגעס זשע נישט, – מאַכט צו אים דער רענדאַר – אם־ירצה־השם, צוריקוועגס, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבן, למען־השם, זיך אָפּשטעלן בײַ מיר.

– אם־ירצה־השם, אם־ירצה־השם, בלי־נדר־ומסקנא ! – זאָגט שמעון־אלי. – אַוודאי, ווי דען איז אַנדערש ? מען איז דאָך נישט מער ווי אַ „בשׂר־ודאָס“. ווי זאָגט איר : „אָדם אַ מענטש, ציפּור אַ פֿויגל, קאַטשקע רוק זיך“... איר גרייט נאָר צו, רב דאָדי, אַ רעכט ביסל משקה מיט פֿאַרבײַסן, דאָס הייסט מאָריטש, ווי אונדז שטייט אָן – אונדזער פֿאָלק שער־און־אײַזן עמך !

ד.

ויצא שמעון־אליהו מדעמבינע – און שמעון־אלי שמע־קולנו איז אַרויסגעגאַנגען פֿון דער דעמבענער קרעטשמע בגילופֿין, גאַנץ פֿריילעך, ויבֿוא – און ער איז געקומען בשלום, געזונטערהייט, קיין קאָזאָדאָיעווקע. און אַז ער איז געקומען קיין קאָזאָדאָיעווקע, האָט ער זיך אָנגעהויבן צו פֿרעגן, ווו זיצט דאָ ערגעץ רב חיים־חנא דער קלוגער, וואָס האָט אַ ווײַב טעמע־גיטל די שטילשווײַגנדיקע מיט צוויי מעלקנדיקע ציגן ? נאָר לאַנג נאָכפֿרעגן זיך האָט ער נישט באַדאַרפֿט, וואָרן דאָס שטעטל קאָזאָדאָיעווקע איז נישט אַזאַ כּרך פֿון די כּרכּי־הים, וואָס מע זאָל דאָרטן קאָנען, חלילה, פֿאַרבלאָנדזשעט ווערן. דאָס גאַנצע שטעטל ליגט פֿאַר די אויגן, ווי אויף אַ טעלער : אָט זײַנען די יאַטקעס מיט די קצבֿים, מיט די העקערס און מיט די יאַטקעהינט ; אָט איז דער מאַרק, ווו ווײַבער דרייען זיך אַרום אין זאָקן פֿון איין גויע צו דער אַנדערער, טאַפּן אַלע איין האָן :

– טשועש, טשועש ! אַ שאָ טאָבי זאַ קורקע ?

– יאַקאַ קורקאַ ? צע פּיוועץ, אַ נע קורקאַ !

– נעכײַ בודע פּיוועץ ! אַ שאָ טאָבי זאַ קורקע ? [1]

אָט נאָך צוויי שפּאַן איז דער שולהויף, ווו אַלטע ווײַבער זיצן איבער מולטערלעך און פֿאַרקויפֿן באַרלעך, סעמעטשקעס און בעבלעך, ווו מלמדים קנעלן, קינדער שרײַען און ציגן, ציגן אָן אַ שיעור, שפּרינגען, שלעפּן שטרוי פֿון די דעכער, אָדער זיי זיצן אויף דער ערד מיט די אויסגעגלעטע בערדלעך, וואַרעמען זיך אַקעגן דער זון און מעלה־גירהן. און אָט איז שוין די באָד מיט די שוואַרצע פֿאַררייכערטע ווענט. אָט איז דער טײַך, וואָס אויבן איז ער באַדעקט מיט גרינס, ווי מיט אַ סכך, פֿול מיט פּיאַווקעס און מיט זשאַבעס, וואָס קוואַקען. דער טײַך שײַנט אַקעגן דער זון, בלישטשעט ווי מיט דימענטן און שטינקט מיט סכּנת־נפֿשות... און דאָרט, אויף יענער זײַט טײַך, איז נישטאָ גאָרנישט, אַ חוץ ערד און הימל – אויס קאָזאָדאָיעווקע !

אַז דער שנײַדער איז אַרײַנגעקומען צו רב חיים־חנא דעם קלוגן, האָט ער אים געטראָפֿן בײַ דער אַרבעט, ווו ער איז געזעסן מיטן גרויסן טלית־קטן און מיט דער שפּיצעכיקער יאַרמלקע איבער דער גמרא און געלערנט מיט די תּלמידים מיט אַ ניגון אויף קולי־קולות די גמרא בבֿא־קמא : „ההוא ברחא – די דאָזיקע ציג, וואָס זי האָט דערזען אַ מין עסנוואַרג פֿון אויבן אַפֿן פֿעסל, האָט זיך די ציג צוגעכאַפּט צום עסנוואַרג“...

– צפֿרא טבֿא למאריה דחיטה דקופּא דמחטא ! – רופֿט זיך אָן שמעון־אלי שמע־קולנו אויף תּרגום־לשון און זעצט דאָס באַלד איבער אויף פּראָסט ייִדיש : אַ גוטער מאָרגן זאָל זיך אַרײַנכאַפּן, רבי, צו אײַך און צו אײַערע תּלמידים ! איר האַלט מיט זיי, הער איך, סאַמע בײַ אַזאַ ענין, וואָס איך אַליין טאַקע האָב מיך מטריח געווען אַהער צו אײַער זוגתי מרת טעמע־גיטל, מכּוח אַ ציג הייסט דאָס ; דהײַנו, איך וואָלט קיין ציג נישט געקויפֿט, נאָר מײַן ווײַב זאָל לעבן, ציפּע־ביילע־רייזע הייסט דאָס, האָט זיך אײַנגעשפּאַרט, איין מאָל פֿאַר אַלע מאָל : הכּצעקתה – זי וויל אַ ציג ! און אַ ווײַב, זאָגט איר דאָך, באַדאַרף מען פֿאָלגן, ס׳איז דאָך אַ בפֿירושע גמרא : אַסקאַקורדע, דבאַרבאַנטע, דפֿאַרשמאַכטע, דקאַרנאָסע... וואָס קוקט איר מיך אָן ? אַל תּסתּכּל בגלעזל

1. – הער נאָר, הער נאָר, וואָס ווילסטו פֿאַר דער הון ?
– וואָסער הון ? ס׳איז נישט קיין הון, נאָר אַ האָן !
– לאָז זײַן אַ האָן ! וואָס ווילסטו פֿאַר דער הון ?

אלא בפֿלעשל – קוקט נישט דערויף, וואָס איך בין אַ ייִד אַ בעל־מלאָכה ; יגיע כפּיך אַשריך ! מסתּמא האָט איר געהאָרכט פֿון מיר, איך בין שמעון־אלי חייט מק״ק זלאָדייעװוקע, חבֿרה־מאַן אין צעך און גבאי אין שולכן, כאָטש איך דאַרף עס אויף כּפּרות, לא מעוקצך ולא מדוקצך – איך בין אײַך מוחל, זאָג איך צו זיי, דעם כּבֿוד און איך וויל נישט קיין פּעטש ! זאָגן זיי : בלאָטע ! אַז צעך טוט אָפּ, איז פֿאַרפֿאַלן ; שמלך לך קצין תּהיה לנו – פּעטש זאָלסטו כאַפּן און גבאי זאָלסטו זײַן !... איך האָב מיך אַ ביסל פֿאַרדרייט און שיר נישט פֿאַרגעסן אײַך אָפּגעבן שלום. שלום־עליכם אײַך, רבי ! שלום־עליכם אײַך, קינדער, צאָן־קדשים, שקצים־ורמשׂים, קונדסים, עכברושים ! סע זאָל זיך אײַך אַזוי וועלן טאַנצן, ווי איר ווילט לערנען – אַיאָ, איך האָב געטראָפֿן ?...

דערהערט אַזעלכע דיבורים, האָבן חבֿרה תּלמידים אָנגעהויבן קנײַפּן איינס דאָס אַנדערע אונטערן טיש און שיסן מיט די נעזער. זיי זײַנען דווקא געווען העכסט צופֿרידן מיטן גאַסט ; זיי וואָלטן זיך מחיה געווען, אַז גאָט זאָל זיי צושיקן אָפֿט אַזעלכע געסט. נאָר חיים־חנא דער קלוגער איז נישט געווען צופֿרידן ; ער האָט פֿײַנט געהאַט, מע זאָל אים איבערשלאָגן אין מיטן. האָט ער אַרײַנגערופֿן זײַן ווײַב טעמע־גיטל און האָט זיך אומגעקערט צוריק מיט זײַנע תּלמידים צו דער ציג, וואָס זי האָט זיך צוגעכאַפּט צום עסנוואַרג, און מע האָט געזונגען אויף אַ קול : „ חייבֿא רבא – האָט רבא געפּסקנט, אַז זי דאַרף באַצאָלן פֿאַרן עסנוואַרג און פֿאַרן פֿעסל דעם גאַנצן היזק “...

שמעון־אלי שמע־קולנו האָט אַרויסגעזען, אַז מיטן מלמד האָט ער נישט וואָס צו רעדן, האָט ער זיך גענומען צו דער מלמדקע, און בשעת דער מלמד האָט דאָ געלערנט מיט זײַנע תּלמידים מכּוח דער ציג פֿון דער גמרא, האָט שמעון־אלי דער שנײַדער געהאַלטן אַ שמועס מיט טעמע־גיטל די מלמדקע מכּוח איר ציג.

– איך בין, ווי איר זעט מיך, אַ ייִד אַ בעל־מלאָכה. – האָט צו איר געזאָגט שמעון־אלי דער שנײַדער. – אפֿשר האָט איר געהאָרכט פֿון מיר – איך בין שמעון־אלי חייט מק״ק זלאָדייעװוקע, חבֿרה־מאַן אין צעך און גבאי אין שנײַדערשן שולכן. כאָטש איך דאַרף דאָס אויף כּפּרות ! לא מעוקצך ולא מדוקצך – איך בין אײַך מוחל, זאָג איך, די פּעטש, איך וויל נישט קיין כּבֿוד !... געקומען בין איך, הייסט דאָס, צו אײַך טאַקע מכּוח איינער פֿון אײַערע ציגן, דאָס הייסט, איך וואָלט קיין ציג נישט געקויפֿט, נאָר אַזוי ווי מײַן ווײַב זאָל לעבן, ציפּע־ביילע־רייזע הייסט דאָס, האָט זיך אײַנגעשפּאַרט : הכּצעקתה – איין מאָל פֿאַר אַלע מאָל אַ ציג ! און אַ ווײַב, זאָגט איר דאָך, באַדאַרף מען פֿאָלגן, ס'איז אַ בפֿירושע גמרא...

טעמע־גיטל, אַ קליין ווײַבעלע מיט אַ נעזל ווי אַ פֿאַסאָליע, וואָס זי טוט דאָס אַלע מאָל אַ וויש מיט צוויי פֿינגער, האָט אים אויסגעהערט אַ ביסל, און באַלד איבערגעשלאָגן אין מיטן :

– זײַט איר געקומען, הייסט דאָס, צו מיר אָפּהאַנדלען בײַ מיר איינע פֿון מײַנע ציגן ? וועל איך אײַך זאָגן אַזוי, מיין ליבער ייִד : ערשטנס, האַלט איך נישט בײַ פֿאַרקויפֿן קיין ציג, וואָרן, לאָמיר זיך נישט נאַרן, צו וואָס זאָל איך דאָס טאָן ? צוליב געלט ? וואָס איז געלט ? געלט איז קײַלעכיק ! געלט גייט אַוועק און אַ ציג בלײַבט אַ ציג, ובפֿרט נאָך אַזאַ ציג ! ס'איז דען אַ ציג ? אַ מאַמע, זאָג איך אײַך, נישט קיין ציג ! קיין עין־הרע, איר גרינג מעלקן זיך ! איר מילך געבן ! הײַנט איר עסן, וואָס זי עסט ! זי עסט דען עפּעס ? איין מאָל אַ טאָג אַ „פּילע“ פֿון קלײַען, און דאָס איבעריקע – שטרוי פֿונעם דאַך פֿון בית־המדרש... נאָר גאָר נישט – אויב מע זאָל מיר באַצאָלן אַ רעכטן מקח, בין איך מיך מיישבֿ : געלט איז, ווי זאָגט איר, אַ יצר־הרע, פֿאַר געלט קאָן איך קויפֿן אַן אַנדער ציג, כאָטש אַזאַ ציג ווי מײַן ציג איז שווער צו קריגן. ס'איז דען אַ ציג ? אַ מאַמע, נישט קיין ציג... נאָר שאַ ! וואָס טויג ווערטער ? אָט פֿיר איך אײַך אַרײַן די ציג, וועט איר זען !...

און טעמע־גיטל לויפֿט אַוועק, פֿירט אַרײַן די ציג און ווײַזט אַ פֿול קריגל מיט מילך, וואָס זי האָט ערשט הײַנט אָנגעמאָלקן.

דערזען מילך, האָט זיך דער שנײַדער אַזש אָנגעהויבן באַלעקן, און רופֿט זיך אָן :

– זאָגט זשע מיר, מײַן ליבע ייִדענע, מה־יקר ? דאָס הייסט, כּמה מעלות טובֿות – וויפֿל קאָנט איר זיך הייסן אָנמעסטן פֿאַר אײַער ציג, אַ שטייגער ? מחמת ווי באַלד נישט אין גלײַכן געלט, וועל איך נישט קויפֿן. ווייסט איר, פֿאַר וואָס ? ווײַל, ערשטנס, באַדאַרף איך זי אויף כּ־כּ־כּפּרות, נאָר אַזוי ווי מײַן ווײַב זאָל לעבן, ציפּע־ביילע־רייזע הייסט דאָס, האָט זיך אײַנגעשפּאַרט איין מאָל פֿאַר אַלע מאָל : הכּצעק...

– וואָס איז שייך וויפֿל ? – האַקט אים איבער טעמע־גיטל אין מיטן דעם „הכּצעקתה“ און טוט אַ וויש דאָס נעזל. – זאָגט איר אײַער מקח, לאָמיר האָרכן ! דאָס קאָן איך אײַך זאָגן : הערט איר ? אַז וויפֿל איר וועט באַצאָלן, האַנדלט איר אַ מציאה ! ווייסט איר, פֿאַר וואָס ? וואָרן אַז איר קויפֿט אַוועק בײַ מיר די ציג, האָט איר אַ ציג...

– הערסטו ! – שלאָגט איר איבער דער שנײַדער אין מיטן. אָט דערפֿאַר וויל איך דאָך זי קויפֿן, וואָס זי איז אַ ציג, נישט קיין פּיפּערנאָטער ! דאָס הייסט, איך וואָלט קיין ציג גאָר נישט געקויפֿט, איך באַדאַרף זי אויף נײַן און נײַנציק כּפּרות, נאָר אַזוי ווי מײַן ווײַב זאָל לעבן, ציפּע־ביילע־רייזע הייסט דאָס, האָט זיך אײַנגעשפּאַרט איין מאָל פֿאַר אַלע מאָל : הכּצעק...

– הערסטו ! אָט דאָס זאָג איך דאָך ! – פֿאַלט אים אַרײַן טעמע־גיטל אין די רייד אַרײַן און הייבט אָן ווידער אַ מאָל אויסרעכענען די מעלות פֿון איר ציג. לאָזט זי נישט דער שנײַדער און שלאָגט איר איבער אין מיטן, און אַזוי שלאָגן זיי איבער איינס דאָס אַנדערע אַזוי לאַנג, ביז זייערע טענות גיסן זיך צונויף אין איינעם, און עס קומט אויס אַ מיש־מאַש, אַ קאַשע מיט באָרשטש און מיט לאָקשן : „אַ ציג ? אַ מאַמע, נישט קיין ציג... איך וואָלט קיין ציג נישט געקויפֿט... אַ „פּילע“ פֿון קלײַען... זי האָט זיך אײַנגעשפּאַרט איין מאָל פֿאַר אַלע מאָל : הכּצעקתה... געלט איז קײַלעכיק... אָן עין־הרע, איר גרינג מעלקן זיך... ציפּע־ביילע־רייזע הייסט דאָס... זי עסט דען עפּעס... איין מאָל פֿאַר אַלע מאָל : הכּצעקתה... דאָס איבעריקע – שטרוי פֿונעם דאַך פֿון בית־המדרש... אַ ווײַב באַדאַרף מען פֿאָלגן... אַ ציג ? אַ מאַמע, נישט קיין ציג !“...

– טאָמער וואָלט שוין געווען גענוג אײַך צו ציגן, טאָמער ? – שלאָגט זיי איבער חיים־חנא דער קלוגער אין מיטן און דרייט זיך אויס מיטן פּנים צום ווײַב. – האָסטו געהערט אַ ביסל ? מע האַלט אין מיטן אַן ענין האַלט מען, מכּוח „נזיקין“, און זיי : ציג־ציג ! ציג־ציג ! ממה־נפֿשך, אָדער פֿאַרקויף זיי די ציג, אָדער פֿאַרקויף זיי נישט די ציג. ציג־ציג ! ציג־ציג ! סע ציגט מיר שוין אין קאָפּ ציגט מיר !

– גערעכט ! – רופֿט זיך אָן שמעון־אלי. – ווּ תּורה, דאָרט איז חכמה ! ממה־נפֿשך, וואָס באַדאַרף מען דאָ לאַנג רעדן ? לי הכּסף ולי הזהבֿ – מײַן געלט, אײַער סחורה. זאָגט שלשה־דבֿרים, אַ וואָרט און צוויי און אַ מאָריטש, ווי אין מחזור שטייט געשריבן : מחספּס מפֿצפּצים – איז דער פּשט...

– וואָס טויג מיר אײַער פּשט ? איר זאָגט מיר בעסער, וואָס גיט איר מיר פֿאַר דער ציג ? – מאַכט טעמע־גיטל שטילערהייט, בייגט זיך אײַן, ווי אַ קעצעלע, און טוט אַ וויש די ליפּן הין און צוריק.

– אַ משל־כּחרס־הנישבר ! – זאָגט שמעון־אלי אויך שטילערהייט. – וואָס הייסט, איך זאָל

זאָגן ? וואָס בין איך פֿאַר אַ זאָגער וואָס ? איך זע, אַז ס'איז אַל תּקשו לבֿבֿכם – אַרויסגעוואָרפֿן מײַן טירחה ; איך וועל בײַ אײַך, אַ פּנים, הײַנט קיין ציג נישט קויפֿן ! האָט קיין פֿאַראיבל נישט, וואָס איך האָב אײַך דעקוטשעט !...

און שמעון־אלי דרייט זיך אויס מיטן פּנים צו דער טיר און האַלט כּלומרשט בײַ אַוועקגיין.

– זעט נאָר זעט ! – מאַכט טעמע־גיטל און טוט אים אַ נעם בײַם אַרבל – וואָס האָט איר אַזוי קיין צײַט נישט, דער טײַך ברענט ? ממה־נפֿשך, עפּעס האָט איר דאָך אָנגעהויבן רעדן מכּוח אַ ציג...

בקיצור, די מלמדקע האָט געזאָגט איר מקח, דער שנײַדער האָט געזאָגט זײַן מקח ; זי האָט אַראָפּגעוואָרפֿן, ער האָט אַרויפֿגעוואָרפֿן, אַ רענדל אַראָפּ, אַ רענדל אַרויף – מע האָט זיך אויסגעגלײַכט. שמעון־אלי האָט אויסגעציילט די ממתּקים, געגומען די ציג אויפֿן גאַרטל, טעמע־גיטל האָט באַשפּיגן דאָס געלט, וואָס זי האָט געלייזט פֿאַר דער ציג, צוגעווינטשעוועט דעם שנײַדער, ס'זאָל זײַן מיט מזל־ברכה, בשעת־מעשׂה עפּעס געשעפּטשעט שטילערהייט און געקוקט אַלע מאָל אויפֿן געלט און אויף דער ציג און האָט אַרויסבאַגלייט דעם שנײַדער מיט אַ סך ברכות :

– גייט געזונט, און זײַט געזונט, און פֿאַרנוצט געזונט, און לאָז גאָט געבן, זי זאָל זײַן אַזוי ווי זי איז געווען ביז אַהער, נישט ערגער – בעסער האָט קיין שיעור נישט, און זי זאָל זיך בײַ אײַך האַלטן און האַלטן, מעלקן און מעלקן, נישט אויפֿהערן זיך מעלקן !...

– אָמן, גם אַתּם ! – מאַכט דער שנײַדער און וויל זיך לאָזן גיין צו דער טיר, וויל די ציג נישט גיין, דרייט מיט די הערנער, שפּאַרט זיך אײַן מיט די הינטערשטע פֿיסלעך און מאַכט אויף אַ הילכיק קולכל און ציקלט זיך, ווי אַ יונג חזנדל, וואָס גייט דעם ערשטן מאָל צום עמוד : מהההההה פּשעי ! ומהההה חטאָתי !... ווי איינער רעדט : וווּהין שלעפּט איר מיך ?...

דעמאָלט איז שוין אויפֿגעשטאַנען רב חיים־חנא דער קלוגער מיט זײַן כּבֿוד, און מיטן קאַנטשיק אונטערגעהאָלפֿן אַרויספֿירן די ציג פֿון שטוב. און די חבֿרה תּלמידים האָבן זי אונטערגעטריבן :

– היי, קאָזע ! קאָזע ! פֿאַשאָל, קאָזאַ !...

און דער שנײַדער איז אַוועק אין זײַן וועג אַרײַן.

ה.

ותּמאן – און זי האָט נישט געוואָלט, די ציג הייסט דאָס, גיין מיטן שנײַדער קיין זלאָדייעווקע, בשום־אופֿן־ואופֿן ! זי האָט זיך געריסן צוריק אַהיים מיט אַלע כּוחות ! עס האָט איר אָבער גאָר נישט געהאָלפֿן. שמעון־אלי האָט זי געשלעפּט פֿאַרן גאַרטל און האָט איר געגעבן צו פֿאַרשטיין, אַז ס'איז אַרויסגעוואָרפֿן איר דרייען זיך און איר בריקען זיך און איר מעקען, וואָס זי מעקעט. ער האָט צו איר אַזוי געזאָגט :

– עס שטייט בײַ אונדז : בעל־כּרחך אַתּה חי – איבער נויט שלעפּסטו אויף זיך דעם גלות, מעגסט יאָ וועלן, נישט וועלן – מע פֿרעגט בײַ דיר קיין עצות נישט. איך בין אויך אַ מאָל, נישט הײַנט געדאַכט, געווען אַ פֿרײַ פֿייגעלע, אַ בחור כּהלכה – אַ פֿײַנער, אַ יונג מיט אַ קאַמזויל און מיט סקריפּקעס, טשאַקנדיק און קנאַקנדיק ; וואָס איז מיר אָפּגעגאַנגען ? קאָפּווייטיק ? האָט גאָט געזאָגט : לך לך מאַרצך – קריך, שמעון־אלי, אין זאַק אַרײַן ! האָב חתונה פֿאַר ציפּע־ביילע־

רייזען ! האָב קינדער ! ווער פֿאַרשוואַרצט אויף דײַנע יאָר און טעג ! כּי לכך נוצרתּ – דערויף ביסטו אַ שנײַדער !...

אַזוי האָט שמעון־אלי געטענהט צו דער ציג און איז געגאַנגען געשווינד, כּמעט געלאָפֿן. אַ וואַרעם ווינטל האָט אים צעבלאָזן די פּאָלעס פֿון דער געלאַטעטער קאַפּאָטע און האָט פֿאַרגנבֿעט זיך אים אונטער די פּאות און אַ גלעט געטאָן אים בײַם בערדל, צוגעטראָגן אים צו דער נאָז אַ געשמאַקן ריח פֿון מיענטע, פֿון ראָמאַשקעס און פֿון אַנדערע פֿעלדבלומען און קרײַטער, וואָס האָבן אַ ריח פֿון בשׂמים, און וואָס זײַן נאָז איז צו זיי כּלל נישט געוווינט געוואָרן ; און פֿאַר גרויס התפּעלות האָט ער אָנגעהויבן צו דאַוונען מינחה, זאָגן „פּיטום־הקטורת“, אויסרעכענען אַלע גוטע זאַכן : „הצרי והצפּורן, החלבנה והלבֿונה“, און אַלע איבעריקע געווירצן, גאַנץ פֿײַן, מיט זייער אַ שיינעם ניגון, און ער האָט פֿאַרקאַטשעט זיך „אָפּשטעפּן“ אַ מינחה, אויפֿן חזנישן שטייגער, גאָר אויף אַן אַנדער אופֿן ! פּלוצעם... פֿון וואַנען נעמט זיך דער שׂטן־מקטרג, דער יצר־הרע, און רוימט אים אײַן אַ סוד אין אויער אַרײַן :

– הער נאָר אויס, שמעון־אלי, דו יאָלד איינער ! וואָס האָסטו זיך דאָ אַזוי צעזונגען אויפֿן ניכטערן האַרצן ? שוין באַלד נאַכט, און דו האָסט נאָך אין דײַן מויל נישט געהאַט, אַ חוץ צוויי גלעזלעך בראָנפֿן ! הײַנט האָסטו דאָך עפּעס געגעבן דײַן קרובֿ דאָס הייליקע וואָרט, אַז צוריקוועגס, אם־ירצה־השם, מיט דער ציג, וועסטו זיך אָפּשטעלן בײַ אים עפּעס צובײַסן ! געזאָגט אַ וואָרט – איז פֿאַרפֿאַלן. אַ מויל איז נישט קיין כאָליעווע !

און שמעון־אלי האָט אָפּגעכאַפּט די שמונה־עשׂרה גאָר בקיצור, זיך אָפּגעקלאַפּט תּחנון, און איז אַרײַן צו דאָדי רענדאַר מיט אַ שׂימחה :

– אַ גוטן אָוונט אײַך, מײַן ליבער קרובֿ רב דאָדי, איך קאָן אײַך אָנזאָגן אַ בשׂורה, מזל־טובֿ, עם לבֿן גרתּי – איך האָב שוין אײַנגעהאַנדלט אַ ציג, אָבער אַ ציג פֿון ציגנלאַנד, אַ ציג אַשר לא ציגונו אַבֿותינו ! איר מעגט זי אָנקוקן און זאָגן אײַער מבֿינות – איר זײַט דאָך עפּעס יאָ אַ יודע־ספֿר ! אַנו, טרעפֿט, כּמה לקו במצרים – וויפֿל האָב איך באַדאַרפֿט משלם זײַן ?

דאָדי האָט זיך גענומען מיט דער האַנט בײַם קאָזיראָק, זיך פֿאַרשטעלט פֿון דער זון, וואָס האָט געהאַלטן בײַ אונטערגיין מיט אַ גאָלדענעם פּאַס אין עק הימל, און האָט באַטראַכט די ציג, ווי אַ גרויסער מבֿין, און האָט זי אָפּגעשאַצט פּונקט צוויי מאָל אַזוי פֿיל, וויפֿל דער שנײַדער האָט באַצאָלט. דערפֿון איז שמעון־אלי געוואָרן אַזוי אויפֿגעלייגט, אַז ער האָט דערלאַנגט דעם רענדאַר אַ זעץ אין פּלייצע :

– רב דאָדי סערדצע ! געזונט זאָלט איר מיר זײַן, צדקתּ כּדבֿריך – איר האָט הײַנטיקס מאָל דווקא נישט געטראָפֿן. אַזוי פֿיל גליקלעכע יאָר אונדזביידן !

דאָדי דער רענדאַר האָט אויפֿגעשטעלט אַ פּאָר ליפּן און געשאָקלט מיטן קאָפּ אָן ווערטער : מפּו־פּו־פּו ! ווי איינער רעדט : „אַ מציאה ! אַ מציאה פֿון אַ גנבֿ !“

און שמעון־אלי האָט אײַנגעבויגן דאָס קעפּל אויף אַ זײַט, זיך אַ כאַפּ געטאָן מיטן מיטלסטן אויסגעבויגענעם פֿינגער בײַם זשילעט, גלײַך ווי ער וואָלט באַדאַרפֿט אַרויסכאַפּן פֿון דאָרט אַ נאָדל און אַרײַנזעצן אין איר אין דער גיך אַ פֿאָדעם.

– נו, רב דאָדי ? וואָס וועט איר עפּעס זאָגן, עמך ? פֿאַרשטייען מיר אַן עסק ? האַ ? איר זאָלט נאָך זען, קיין עין־הרע, ווי זי מעלקט זיך, וואָלט איר אַ מיתה־משונה אײַנגענומען דאָ אויפֿן אָרט !

– אַ מיתה־משונה נעם שוין בעסער אײַן אַליין ! – רופֿט זיך אָן צו אים דאָדי.

– אָמן, גם אַתּם ! – זאָגט שמעון־אלי. – אויב איך בין יאָ בײַ אײַך אַזאַן אָנגעלייגטער גאַסט, נעמט זשע, זײַט מוחל, רב דאָדי, די ציג, און באַשטאַט זי ערגעץ אין שטאַל, מע זאָל זי חלילה נישט אַוועקלקחענען, און איך וועל דערווײַל אַ דאַוון טאָן מעריבֿ, מינחה האָב איך געכאַפּט אין וועג, און נאָך דעם וועלן מיר מאַכן „שהכּל נהיה בדבֿרו“, און טאַקע עפּעס צובײַסן אויך, כּכּתובֿ, ווי אין דער מגילה שטייט : אין קוצים בפּרוצים – פֿאַרן עסן גייט קיין טאַנץ נישט. שטייט אַזוי געשריבן אין דער מגילה, צי ניין ?

– וואָס איז שייך ? – מאַכט דאָדי – מסתּמא אַז דו זאָגסט, סע שטייט, שטייט דאָס ; דערויף ביסטו דאָך עפּעס אַ ייִד פֿון תּורה.

אָפּגעדאַוונט מעריבֿ און אויסגעשפּיגן צו „עלינו“, רופֿט זיך אָן דער שנײַדער צום רענדאַר :

– אַז דער צער פֿון טראָגן איז יאָ אַזוי גרויס, איז הלעיטני־נאָ מן האָדם האָדם הזה – גיסט אָן, זײַט מוחל, פֿון יענעם גרינעם פֿלעשל, און לאָמיר נעמען צו קאַפּעלעך שפּירעט, און לאָמיר זײַן געזונט. געזונט דאָס איז ראשית־חכמה, ווי מיר זאָגן אַלע טאָג אין דאַוונען : השכּיבֿנו לשלום...

געגומען אַ ביסל בראָנפֿן און פֿאַרביסן, האָט זיך אונדזער שנײַדער צערעדט פֿאַר פֿײַער און פֿאַר וואַסער, מכּוח זלאָדייעוקע, מכּוח קהל, שולזאַכן, צעך, שנײַדערײַ, שער־און־אײַזן אונדזער פֿאָלק עמך, בשעת־מעשׂה געמאַכט אַ תּל פֿון זלאָדייעווקער גבאָים מיט די נגידים, מיט זייערע „פֿאָראַדקעס“, געשוואָרן, אַז זײַן נאָמען זאָל נישט הייסן שמעון־אלי, אויב מע קאָן זיי נישט אַוועקגעבן אַלע „אויף סימביר“...

– הערט איר, רב דאָדי ? – אַזוי האָט ער אויסגעלאָזט זײַן דרשה מיט אַ תּורה, ווי זײַן שטייגער איז : – בור כּרה ויפּרפּרהו – עס וועט אַ רוח אין זייער פֿאָטער און מוטער אַרײַן, די בעלי־טובֿות אונדזערע מײַן איך !... זיי וויסן נאָר צאַפּן בלוט, שינדן דעם אָרעמאַן, אַראָפּנעמען די הויט ! פֿאַר דרײַ קאַרבן צאָל איך, הערט איר, אַ פֿערטעלע אַ וואָך ! נאָר גאָר נישט, איך בין נישט קיין „קופּץ בהאָץ“, ווי זאָגט איר, לאָזן זיי איבערגיין אויף אַנדערע הענט ! יבֿוא יונה – עס וועט קומען אויף זיי אַ צײַט ! נישקשה, זיי האָבן נאָך בײַ גאָט קיין קוויטל נישט אַרויסגענומען ! מײַן ווײַב זאָל לעבן, ציפּע־ביילע־רייזע הייסט דאָס, זאָגט מיר אַפֿילו, אַז איך בין אַ שלימזלניק, אַ לעמעשקע אַ צעקוועטשטע, וואָרן איך זאָל וועלן, האָב איך אויף זיי אַ בײַטש... נאָר ווער הערט אַ ווײַב ? עפּעס האָב איך דאָך אויך אַ שטיקל דעה ! בײַ אונדז אין דער הייליקער תּורה שטייט בפּירוש : והוא ימשול בך – איר ווייסט דעם פּשט פֿון די דאָזיקע ווערטער ? ס'איז דאָך צוקער זיס ! הערט זיך אײַן אַקאָרשט אין איטלעכס וואָרט : והוא און ער, דער מאַן הייסט דאָס, ימשול – זאָל טון טאָן געוועלטיקן !... נאָר וואָס דען ? החילות לנפּול נפּול תּפּול – איר האָט אָנגעהויבן גיסן, גיסט שוין אָן נאָך אַ ביסל בראָנפֿן, כּכּתובֿ, ווי אין פּסוק שטייט : אַסקאַקורדע, דבאַרבאַנטע...

וואָס ווײַטער־ווײַטער האָט בײַ שמעון־אלין די צונג אָנגעהויבן זיך פּלאָנטען, די אויגן קלעפּן זיך, אַזוי לאַנג און אַזוי ברייט, ביז ער האָט זיך צוגעשפּאַרט צו דער וואַנט אויף אַ ווײַלע כאַפּן אַ דרעמל, און דאָס קעפּל האָט זיך אים אָנגעבויגן אַ ביסל אויף אַ זײַט, די הענט האָט ער צונויפֿגעלייגט אויפֿן האַרצן, צוגעהאַלטן דאָס צאַפּן־בערדל מיט דרײַ פֿינגער, און האָט אויסגעזען ווי אַ מענטש, וואָס איז פֿאַרטיפֿט אין זייער־זייער טיפֿע מחשבֿות. ער זאָל בשעת־מעשׂה נישט געווען צופֿײַפֿן מיט דער נאָז, אונטערכאָרכלען מיטן האַלדז און בלאָזן דורך די ציין : טצ־טצ־טצ !
– וואָלט קיינער אין דער וועלט נישט געזאָגט אויף אים, אַז ער שלאָפֿט. און כאָטש ער האָט געדרעמלט, פֿונדעסטוועגן האָט דער מוח בײַ אים געאַרבעט גאַנץ געשמאַק, און עס האָט זיך אים

געחלומט, אַז ער איז אין דער היים בײַ זײַן וואַרשטיק. אויפֿן טיש ליגט אויסגעשפּרייט פֿאַר זײַנע אויגן אַ מין מלבוש, וואָס איז שווער צו טרעפֿן, וואָס דאָס איז. זאָל איך זאָגן, ס׳איז אַ פּאָר תּחתּונים – ווּ איז דער קראָק ? קיין סימן פֿון קראָק ! זאָל איך זאָגן, ס׳איז אַ לײַבל אַזעלכעס – פֿון וואַנען האָבן זיך גענומען אַזעלכע לאַנגע אַרבל ? אלא וואָס דען ? מוז איך לערנען דעם פּשט, אַז ס׳איז לא האָ ולא האָ, נישט קיין לײַבל און נישט קיין הויזן – וואָס זשע דען איז דאָס ? עפּעס מוז דאָך עס זײַן !... שמעון־אלי קערט דאָס איבער אויף דער לינקער זײַט – ס׳איז גאָר אַ קאַפּאָטע, און נאָך וואָסער אַ קאַפּאָטע ! אַ שפּאָגל נײַע, אַ גלאַטע, אַן אַטלעסענע, ער האָט נאָך אויף זײַן לעבן אַזאַ קאַפּאָטע אונטער דער נאָדל נישט געהאַלטן ! נאָר ס׳איז נישט זײַן עסק ; ער נעמט אַרויס דאָס מעסערל פֿון זשילעט־קעשענע און זוכט אַ נאָט און וויל אָנהייבן טרענען די קאַפּאָטע. אַ גליק, וואָס סע באַווײַזט זיך ציפּע־ביילע־רייזע און הייבט אים אָן שילטן, באַגראָבן אין דער ערד אַרײַן.

– דעם בויך, די קישקעס זאָל מען דיר שוין טרענען, דו שלימזל איינער, דו גרינע אוגערקע, דו שיינע פֿאַסאָליע מײַנע ! דאָס איז דאָך דײַן קאַפּאָטע די שבתדיקע, וואָס איך האָב דיר געמאַכט פֿון מײַן געלט, וואָס איך האָב אָנגעקליבן פֿון דער ציג !...

און שמעון־אלי דערמאָנט זיך, אַז ער האָט אַ ציג מיט גאָטס הילף, און עס קומט אים צו אַ שטיק געזונט ! ער האָט אויף זײַן לעבן נישט געזען אַזוי פֿיל קריגלעך מיט מילך ! אַזוי פֿיל וואָרעטשקעס מיט קעז ! און פּוטער, פּוטער גאַנצע מאַקרעטעס ! הײַנט מאַסלינקע, פּידסמעטענע, זויערמילך מיט גאַנצע שטיקער „קריהע“, און פּוטער־געבעקס עפּעס אָן אַ שיעור, פּלעצלעך אַזעלכע מילכיקע, געבאַקן אויף פּוטער און פֿון אויבן באַשאָטן מיט זאַמדצוקער און מיט צימערינג. און דער ריח, דער ריח ! עפּעס אַ מאָדנער ריח, אַ באַקאַנטער ריח, פֿע !... ער פֿילט, ווי עפּעס קריכט אים אויפֿן האַלדז צווישן קאָלנער, און אונטערן אויער, און אויפֿן פּנים, און עפּעס קיצלט אים און שטינקט אים גלײַך אין נאָז אַרײַן... ער טאַפּט מיט די פֿינגער און טאַפּט אָן אַ וואַנץ... ער עפֿנט אויף איין אויג, דאָס אַנדערע אויג, ער כאַפּט אַ קוק אין פֿענצטער – אוי־וויי, אַ צרה, אַ שלאַק, עס שאַריִעט אויף טאָג!...

– וואָט טיבע יוצר המאורות ! גוט געכאַפּט אַ דרעמל ! – מאַכט שמעון־אלי צו זיך אַליין און טוט אַ רײַב מיט די פּלייצעס. ער וועקט אויף דעם רענדאַר, פֿליט אַרויס אין הויף אַרײַן, עפֿנט די שטאַל, נעמט די ציג אויפֿן גאַרטל און לאָזט זיך גיין אַהיים געשווינד, פֿײַל אויסן בויגן, ווי אַ מענטש וואָס האָט מורא, ער זאָל חלילה נישט פֿאַרשפּעטיקן מי־יודע וואָס !...

ו.

והאישה – און דאָס ווײַב ציפּע־ביילע־רייזע, אַז זי האָט געזען, אַז דער מאַן זוימט זיך אַזוי לאַנג, האָט זי גאָר נישט געקאָנט פֿאַרשטיין, וואָס דאָס איז. זי האָט אָנגעהויבן איבערצוטראַכטן, אפֿשר האָט זיך חלילה געטראָפֿן אַן אומגליק, גזלנים זײַנען אָנגעפֿאַלן אויף איר מאַן אין וועג, צוגענומען בײַ אים די עטלעכע קערבלעך, אים געקוילעט און פֿאַרוואָרפֿן ערגעץ אין אַ גרוב, און זי איז געבליבן, חס־ושלום, אַן אייביקע עגונה מיט, קיין עין־הרע, אַזוי פֿיל קינדער, כאָטש נעם וואַרף זיך אַרײַן, שׂונאי־ציון, מיט זיי אין טײַך אַרײַן !... אַזעלכע, און כּדומה אַזעלכע מחשבֿות האָט נעבעך ציפּע־ביילע־רייזע יענע נאַכט איבערגעטראַכט, און האָט אַפֿילו נישט צוגעמאַכט מיט קיין אויג ; און אַז עס האָט אויסגעקרייט דער ערשטער האָן אויף טאָג, האָט זי געכאַפּט אויף זיך דאָס

קליידל און איז אַרויס אין דרויסן און האָט זיך געזעצט אויף דער שוועל אַרויסקוקן אויף איר מאַן, טאָמער וועט גאָט רחמנות האָבן, ער וועט קומען... „אַ שלימזל גייט אַוועק !“ – האָט זי זיך געקלערט און זי האָט זיך צוגעגרייט אים אָפּשפּילן אַ פּרימאָרגן, ווי ער איז ווערט געווען. נאָר אַז זי האָט דערזען בײַ אים הינטן צוגעבונדן בײַם גאַרטל אַ ציג, איז איר באַלד אָפּגעגאַנגען דאָס האַרץ, און זי האָט זיך אָנגערופֿן צו אים מיט גוטן :

– וואָס אַזוי לאַנג, דו קאַנאַריקל מײַנס, מאַנדל־בייגעלע ? איך האָב דאָך געמיינט, ביסט שוין חלילה אין דער ערד אַרײַן, שיינער תּכשיט מײַנער, אָדער אַזוי עפּעס אַן אומגליק געטראָפֿן, חס־ושלום.

און שמעון־אלי האָט זיך צעגאַרטלט, אַוועקגעשטעלט די ציג אין הויז, און האָט אָנגעהויבן שיטן מיט ווערטער, ווי פֿון אַ זאַק ; ער האָט איר פֿאַררעדט די ציין.

– הערסטו, מײַן ווײַב, האָב איך דיר געקויפֿט אַ ציג – פֿון ציגנלאַנד ; דאָס איז אַ ציג אַשר לא ציגונו אַבֿותינו ! ווי לאַנג שמײַסט מען זיי, די היגע בעל־הביתטעס, ווי לאַנג זיי האָבן נאָך אַזאַ ציג נישט געזען אין חלום אַפֿילו ! אַז עסן עסט זי מכּות, סך־הכּל איין מאָל אין טאָג אַ „פֿילע“ פֿון קלײַען, און דאָס איבעריקע – אַ ביסל שטרוי פֿונעם דאַך פֿון בית־המדרש ; און מילך גיט זי, קיין עין־הרע, ווי אַ קו, מעלקט זיך צוויי מאָל אין טאָג – איך האָב אַליין געזען אַ פֿול מעלקשעפֿל, איך זאָל אַזוי זען בײַ דיר אַל דאָס גוטס ! ס'איז דען אַ ציג ? ס'איז אַ מאַמע, נישט קיין ציג ! אַזוי זאָגט זי, טעמע־גיטל הייסט דאָס. אַ מציאה פֿון אַ גנבֿ, כּלעבן, קוים־קוים אויסגעדונגען פֿאַר זיבנט האַלבן קאַרבן ! וויפֿל, מיינסטו, האָב איך זיך געדונגען, איידער איך האָב זי אויסגעדונגען ? אַז סך־הכּל האָט זי גאָר נישט געוואָלט פֿאַרקויפֿן קיין ציג, קוים אײַנגערעדט ! אַ גאַנצע נאַכט געהאַקט האָלץ...

און ציפּע־ביילע־רייזע האָט זיך געטראַכט בשעת־מעשׂה : „נחמה־ברכה – אַ מכּה איר אַ גרויסע ! זי מיינט, אַז נאָר זי איז אַ בעל־הביתטע, נאָר זי האָט אַ ציג, און ווײַטער קיינער נישט ! איך האָב מורא, אַז עס וועט איר אַרויס די אויגן, אַז זי וועט דערזען, אַז ציפּע־ביילע־רייזע שמעון־אליס ווײַב האָט אויך אַ ציג... און בלומע־זלאַטע ? און חיה־מייטע ? כּלומרשט גאָר גוטע־שוועסטער ! עס זאָל זיי אָנגיין כאָטש האַלב, וואָס זיי ווינטשן מיר, רבונו־של־עולם !“... אַזוי האָט זי זיך געטראַכט און האָט אײַנגעהייצט אין אויוון, גענומען דערווײַלע צוגרייטן רעטשענע לאָקשן אויף אָנבײַסן, און שמעון־אלי האָט אָנגעטאָן טלית־ותּפֿילין און האָט זיך אַוועקגעשטעלט דאַווענען, און געשמאַק, מיט האַרץ – ער האָט שוין לאַנג נישט געדאַוונט אַזוי ווי אַצינד ! ער האָט געזונגען די הללויהס, געמאַכט חזנישע שטיק, צוגעקנאַקט מיטן פֿינגער און האָט אויפֿגעוועקט מיטן זינגען אַלע קינדער. די קינדער זײַנען געוואָר געוואָרן פֿון דער מאַמען, אַז דער טאַטע האָט געבראַכט אַ ציג, און מע קאָכט לאָקשן מיט מילך, איז געוואָרן שׂשׂון־ושׂימחה, און מען איז אַראָפּגעשפּרונגען פֿון די בעטלעך אין איינע העמדלעך און מע האָט זיך גענומען פֿאַר די הענטלעך, און מע האָט געכאַפּט אַ טענצל, בשעת־מעשׂה צוגעזונגען אַ לידל, וואָס איז בײַ זיי נאָר וואָס באַשאַפֿן געוואָרן :

אַ ציג, אַ ציג, אַ ציגעלע !
דער טאַטע האָט געבראַכט אַ ציגעלע !
דאָס ציגעלע וועט געבן מי–לעך !
די מאַמע וועט קאָכן לאָק–שן !...

געקוקט אויף די קינדער, ווי זיי זינגען און טאַנצן, איז שמעון־אלי געוואָרן ברייטער ווי לענגער. ער האָט זיך געטראַכט : „קינדער נעבעך, זשעדנע אַ ביסל מילך... נישקשה, איר וועט שוין הײַנט, אם־ירצה־השם, זײַן זאַט... אַלע טאָג אַ גלעזל מילך, און קאַשע מיט מילך, און צו דער טיי

מילך –, אַ ציג איז טאַקע אַ געזונט אין די ביינער !... וואָס איז מיר אַצינדערט פֿישל בעל־טאַקסע ? איך הער אים, ווי דעם קאָטער ! ער וויל נישט געבן קיין פֿלייש, נאָר ביינער ? לאָז ער זיך וואַרגן מיט די ביינער ! וואָס דאַרף איך זײַן פֿלייש, אַז איך האָב, קיין עין־הרע, מילך ?... אײַ, שבת ? – אויף שבת קויפֿט מען פֿיש. ווו שטייט דאָס, אַז אַ ייִד מוז עסן פֿלייש ? איך האָב אין ערגעץ נישט געזען אַזאַ דין !... אַלע ייִדן זאָלן מיך ווערן פֿאָלגן, וואָלטן זיי אַלע געקויפֿט ציגן ; דעמאָלט וואָלט אונדזער בעל־טאַקסע שיין אויסגעזען מיטן בײַכל ! עס וואָלט שוין דעמאָלט אַ רוח אין זײַן טאַטנס טאַטן אַרײַן ! “...

אַזוי האָט זיך געטראַכט שמעון־אלי שמע־קולנו און האָט צונויפֿגעלייגט די תּפֿילין, און האָט זיך געוואַשן, געמאַכט המוציא און צוגעגרייט זיך צו דער מילכיקער סעודה. עפֿנט זיך די טיר און עס קומט אַרײַן ציפּע־ביילע־רייזע מיט אַ ליידיק טעפּל, רויט ווי פֿײַער, אין כּעס מיט סכּנת־נפֿשות, און אַ רעגן פֿון קללות און חרמות האָט זיך אָנגעהויבן שיטן אויף שמעון־אליס קאָפּ ! נישט קיין קללות זײַנען דאָס געווען – שטיינער זײַנען געפֿאַלן פֿונעם הימל, פּעך און שוועבל האָט זיך געגאָסן פֿון ציפּע־ביילע־רייזעס מויל :

– דעם טאַטן דײַנעם דעם שיכּור זאָל עס אַרויסוואַרפֿן, דיך אַרײַנוואַרפֿן ! אַ שטיין, אַ ביין זאָל פֿון דיר ווערן ! כּף־הקלע זאָלסטו גיין ! געשאָסן זאָלסטו ווערן פֿון אַ ביקס ! הענגען און טרינקען, ברענען און בראָטן, שנײַדן און בראָקן ! גיי זע, דו גזלן, דו רוצח, דו משומד איינער, וואָס פֿאַר אַ ציג דו האָסט מיר געבראַכט ! אַ וויסטער, אַ פֿינצטערער חלום אויף דײַן קאָפּ און אויף דײַנע הענט און פֿיס, רבונו־של־עולם, זיסער פֿאָטער, האַרציקער געטרײַער !...

דאָס איבעריקע האָט שוין שמעון־אלי נישט געהערט. ער האָט אָנגערוקט דאָס היטל און איז אַרויס אין הויז אָנקוקן דאָס אומגליק, וואָס אים האָט געטראָפֿן.

אַרויסגעגאַנגען אין דרויסן צו דער ציג און דערזען דעם שיינעם תּכשיט, ווי ער שטייט צוגעבונדן צום פּלעקל פֿון דער טיר און מעלה־גירהט זיך קאַלטבלוטיק, איז ער געבליבן שטיין אין דער הינערפּלעט, נישט געוווּסט, וואָס טוט מען ? וווּהין גייט מען ? געשטאַנען, געטראַכט, געטראַכט, און אַ זאָג געטאָן צו זיך אַליין : תּמות נפֿשי עם פּלישתּים – עס וועט אַ רוח אין זייער טאַטנס טאַטן אַרײַן, דעם מלמד מיט דער מלמדקע ! זיי האָבן געפֿונען מיט וועמען צו טרײַבן קאַטאָוועס ! איך וועל זיי געבן אַ קאַטאָוועס, וועט זיי זײַן וויסט און פֿינצטער. דאַכט זיך, גאָר אַ נעבעכל אָט דער מלמד, מישט זיך כּלומרשט נישט אין געשעפֿט, און צום סוף אַזאַ מעשׂה ! נישט אומזיסט האָבן די תּלמידים געכיכיקעט בשעת דער רבי האָט מיך אַרויסגעמשלחט מיט דער ציג און די רביצין האָט מיר צוגעווינטשעוועט, זי זאָל זיך בײַ מיר מעלקן און מעלקן... איך וועל זיי געבן אַ מעלקן ! איך וועל בײַ זיי אַרויסמעלקן דאָס דם־התּמצית פֿון די קאָזאָדאָיעווקער כּלי־קודש, טונעיאַדצעס, קאַטאָוועס־טרײַבער !...

אַזוי האָט זיך געטראַכט שמעון־אלי שמע־קולנו און האָט זיך געלאָזט גיין צוריק קיין קאָזאָדאָיעווקע מיט דער דעה, ער זאָל זיי אָפּשפּילן אַ וויוואַט, ווי זיי זײַנען ווערט !

געגאַנגען פֿאַרבײַ דער דעמבענער קרעטשמע און דערזען דעם רענדאַר אויף דער טיר מיטן ליולקע־ציביקל אין די ציין, האָט זיך אונדזער שנײַדער צעלאַכט נאָך פֿון דער ווײַטן.

– וואָס איז פֿאַר אַ שׂימחה אויף דיר, – פֿרעגט אים דאָדי – וואָס דו לאַכסט אַזוי ?

– טוט אַ קוק, זײַט מוחל, אפֿשר וועט איר אויך לאַכן ? – זאָגט צו אים דער שנײַדער און הייבט אָן לאַכן נאָך שטאַרקער, גלײַך ווי צען שדים וואָלטן אים געקיצלט. – נו, ווי געפֿעלט אײַך,

אַ שטייגער, רב דאָדי, אַזאַ שלאַק ? כּל האָדם כּוזבֿ – ווּ ערגעץ אַ צרה דאַרף עס טרעפֿן מיך ! איר פֿאַרשטייט אַ מעשׂה ? איך האָב דאָס געהאַט אַ פּסק פֿון מײַן ווײַב זאָל לעבן, ציפּע־ביילע־רייזע הייסט דאָס ; זי האָט מיר געגעבן ברכבֿ ובֿסוסים – אויף שיסל און אויף טעלער, און דווקא אויפֿן ניכטערן האַרצן, עס זאָל נאָר פֿאַלן אויפֿן מלמד מיט דער מלמדקע ! מאָלט אײַך, איך וועל זיי נישט שווײַגן, עס וועט זײַן עין עין תּחת עין – אַ פּאַטש פֿאַר אַ פּאַטש ! איך האָב פֿײַנט, אַז מע טרײַבט מיט מיר אַזעלכע קאַטאָוועסלעך. אַנו, גיט נאָר לעת־עתּה, רב דאָדי, פֿאַר האַרצווייטיק אַ גלעזל שפּירעט, דורכשווענקען דעם האַלדז, איך זאָל כאָטש כּוח האָבן צו רעדן און די נשמה זאָל נישט קליאַקנען... לחיים, רב דאָדי, לאָמיר זײַן ייִדן, דאָס איז דער עיקר, כּכּתובֿ, ווי עס שטייט געשריבן : היום הרת עולם – נאָר נישט געזאָרגט ! זײַט זיכער, איך וועל זיי שוין אָפּשפּילן אַ פֿרימאָרגן. איך וועל זיי באַווײַזן, ווי אַזוי מע טרײַבט קאַטאָוועס מיט צעך, שער־און־אײַזן אונדזער פֿאָלק עמך !

– ווער האָט דיר געזאָגט, אַז ס'איז אַ קאַטאָוועס ? – מאַכט דער רענדאַר גאַנץ תּמעוואַטע און פּיפּקעט מיטן ליולקעלע. – אפֿשר איז בײַ אײַך דאָרט אַרויס אַ טעות אין די רייד ?

שמעון־אלי איז אַזש אונטערגעשפּרונגען פֿאַר כּעס.

– משל־כּחרס־הנישבר ! וואָס רעדט איר ? איר ווייסט, וואָס איר רעדט ? איך קום צו זיי לכתּחילה קויפֿן אַ ציג, און רייד מיט זיי ברחל בתּך הנאַקעטע : אַ ציג ! זאָגט איר גאָר דאָס !...

דאָדי פּיפּקעט מיטן ליולקעלע, קנייטשט מיט די פּלייצעס און צעפֿירט מיט די הענט, ווי איינער רעדט : „וואָס בין איך שולדיק ? איך בין דאָך אַוודאי גאָט די נשמה שולדיק !“...

און שמעון־אלי כאַפּט די ציג און לאָזט זיך גיין קיין קאָזאָדאָיעווקע, וחמתו בערה בֿו – און עס ברענט אין אים אַ פֿײַער.

ז.

והמלמד – און דער מלמד האָט זיך געטאָן זײַן מלאָכה, דאָס הייסט, ער איז געזעסן און געקנעלט מיט זײַנע תּלמידים, געלערנט אַלץ יענעם ענין פֿון „נזיקין“, און זייער געשריי האָט זיך געלאָזט הערן איבערן גאַנצן שולהויף : כּשכּשה בזנבֿה – זי האָט אַ זעץ געטאָן מיטן וויידל, די בהמה, ושברה את הכּד – און זי האָט צעבראָכן דאָס קריגל...

– על־ישׂראל ועל־רבנן ועל־תּלמידיהון ! אַ גוטער מאָרגן זאָל אײַך זײַן, רבי, מיט אײַערע תּלמידים ! – זאָגט שמעון־אלי. – איר מעגט מפֿסיק זײַן אויף אַ מינוט, נישקשה, די בהמה וועט נישט אַנטלויפֿן און דאָס צעבראָכענע קריגל וועט שוין במילא גאַנץ נישט ווערן. וואָס טויג מיר גרויס – איר האָט מיר אָפּגעטאָן אַ רעכט שפּיצל, טאַקע אויף קאַטאָוועס, נאָר וואָס דען ? אָהבֿתּי כּי ישמע לי – איך האָב פֿײַנט אַזעלכע קאַטאָוועסלעך ! איר האָט דאָך געהערט מסתּמא די מעשׂה פֿון יענע צוויי ייִדן, וואָס זײַנען געווען ערבֿ־שבת אין מרחץ אויף דער אייבערשטער באַנק ? רופֿט זיך אָן איינער צום אַנדערן : „נאַ דיר מײַן בעזעמל און שמײַס מיך אָפּ“. איז זיך מיישבֿ יענער און טיילט אים אײַן, ווי עס געהער צו זײַן, צעקאַרדאַשעט דאָס לײַב ביזן בלוט אַרײַן. זאָגט צו אים דער געשמיסענער : „די מעשׂה דערפֿון איז אַזוי. אויב דו האָסט זיך געוואָלט מיט מיר אָפּרעכענען דאָ, אויף דער אייבערשטער באַנק, בשעת איך ליג אַ נאַקעטער און דו האָסט אַ בעזעמל אין האַנט, –

מהיכא־תּיתי, ביסטו גערעכט ; נאָר טאָמער מיינסטו דאָס אויף קאַטאָוועס, זאָג איך דיר, אַז איך האַלט נישט פֿון אַזעלכע קאַטאָוועסלעך !“...

– אַקעגן וואָס איז דער משל ? – פֿרעגט אים דער מלמד, טוט אויס דיברילן און קראַצט זיך מיט זיי אין אויער.

– דער משל – מאַכט שמעון־אלי – איז טאַקע אַקעגן אײַך אַליין מיט דער שיינער ציג, וואָס איר האָט מיר אַרײַנגערוקט בשגגה, דאָס הייסט אויף אַ געלעכטער. פֿון אַזאַ געלעכטער, הערט איר, קאָן אײַך אַרויסוואַקסן אַ געלעכטער אויפֿן פּופּיק ! מיינט נישט, אַז איר האָט צו טאָן מיט גלאַט עפּעס אַ פּאַלגע ; איך בין שמעון־אלי חייט מק״ק זלאָדייעווקע, חבֿרה־מאַן אין צעך און גבאי אין שנײַדערשן שולכן, שער־און־אײַזן אונדזער פֿאָלק עמך !

בײַ די לעצטע ווערטער איז שמעון־אלי אַזש אונטערגעשפּרונגען, און דער מלמד האָט אָנגעטאָן צוריק די ברילן און האָט באַטראַכט דעם שנײַדער, ווי אַ מענטשן, וואָס רעדט פֿון היץ, און דער גאַנצער חדר האָט זיך געשטיקט פֿון געלעכטער.

למה הרעות לעם הזה – וואָס קוקט איר מיך אָן, ווי אַ בייזן מאַרשעליק ? – רופֿט זיך אָן דער שנײַדער שוין מיט כּעס. – איך קום צו אײַך צו גיין און קויף בײַ אײַך אַ ציג, גייט איר און רוקט מיר אַרײַן דער רוח ווייס וואָס !

– סע געפֿעלט אײַך נישט די ציג ? – פֿרעגט אים דער מלמד בתּמימות.

– די ציג, זאָגט איר ? ס'איז אַזוי אַ ציג, ווי איר זײַט אַ גובערנאַטאָר !

דער גאַנצער חדר שיסט אויס אַ געלעכטער, און עס קומט אָן טעמע־גיטל די שטילשווײַגנדיקע, און דאָ הייבט זיך ערשט אָן די רעכטע חתונה :

שמעון־אלי רעדט און טעמע־גיטל רעדט אים איבער ; דער רבי זיצט און קוקט, די תּלמידים לאַכן ; זיי רעדן ביידע אַזוי לאַנג, ביז טעמע־גיטל ווערט אין כּעס, כאַפּט דעם שנײַדער פֿאַרן האַנט און שלעפּט אים.

– קומט, קומט צום רבֿ ! לאָזן כאָטש ייִדן זען, ווי אַ זלאָדייעווקער שנײַדער טשעפּעט זיך ! טראַכט אויס אַ בילבול !

– קומט ! – זאָגט שמעון־אלי. – אַדרבא, לאָזן מענטשן זען, ווי ערלעכע ייִדן, כּלי־קודש כלומרשט, דערטאַפּן אַ פֿרעמדן מענטשן און מאַכן פֿון אים אַ האַנטשערקע, ווי מיר זאָגן אין לאַנג והוא־רחום : ללעג ולקלעמעניש... קומט טאַקע איר אויך, רבי־לעבן ! – מאַכט ער צום מלמד. און רב חיים־חנא טוט אָן דעם פּליסענעם קאַשקעט אויף דער יאַרמלקע און עס בלײַבט, אַז זיי גייען צום רבֿ אַלע פֿיר, דאָס הייסט : דער שנײַדער, די מלמדקע, דער מלמד און די ציג.

אַז די קאָמפּאַניע איז געקומען צום רבֿ, האָבן זיי געטראָפֿן דעם רבֿ אין אַ ציצן כאַלאַטל ווישן די הענט און זאָגן „אַשר־יצר“ פּאַוואָלינקע, מיט כּוונה, נישט געכאַפּט, געקוועטשט איטלעכס וואָרט באַזונדער : נקבֿים, נק־בֿים ! חלולים, חלו־לים !... און אַז ער האָט זיך אָפּגעפּאַרטיקט מיט אַלצדינג אַרום און אַרום, האָט ער צונויפֿגענומען דאָס כאַלאַטל און האָט זיך באַזעצט אויף זײַן שטול, וואָס איז געווען אָן אַ געזעסל, נאָר פֿיסלעך מיט פּערענטשעס אַלטע, גלאַנצנדיקע און שאָקלענדיקע, ווי אַלטע ציין בײַ אַן אַלטן מענטשן, וואָס וואָלטן שוין לאַנג באַדאַרפֿט אַרויספֿאַלן, נאָר זיי האַלטן זיך אויף נסים.

אויסגעהערט ביידע צדדים, וואָס האָבן נישט געלאָזט רעדן איינער דעם אַנדערן, האָט דער רבֿ געשיקט רופֿן דעם דיין מיטן שוחט, מיט די איבעריקע פֿאָרנעמסטע לײַט פֿון שטאָט, די שיבֿעה־

טובֿי־העיר, און האָט זיך אָנגערופֿן צום שנײַדער בזה־הלשון :

– דערצייל, זײַ מוחל, נאָך אַ מאָל די מעשׂה פֿון אָנהייב ביזן סוף, און נאָך דעם וועט זי דערציילן.

און שמעון־אלי דער שנײַדער האָט זיך נישט געפֿוילט איבערחזרן נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל די אייגענע מעשׂה פֿונעם אָנהייב אָן, אַז ער הייסט שמעון־אלי חייט מק״ק זלאָדייעווקע, חבֿרה־מאַן אין צעך און גבאי אין שולכן, כאָטש ער טענהט מיט זיי : קטנתי מכּל־הצרות – איך דאַרף עס אויף כּפּרות, לא מעוקצך ולא מדוקצך – איך בין אײַך מוחל די פּעטש און וויל נישט קיין כּבֿוד ! זאָגן זיי : שמלך לך קצין תּהיה לנו – פּעטש זאָלסטו כאַפּן און גבאי זאָלסטו זײַן... הקיצור, ער האָט זיך אַוועקגעלאָזט אַהער קיין קאָזאָדאָיעווקע נאָך אַ ציג ; דאָס הייסט, ער וואָלט קיין ציג נישט געקויפֿט – ער באַדאַרף זי אויף נײַן און נײַנציק כּפּרות ; נאָר אַזוי ווי ער האָט אַ ווײַב זאָל לעבן, ציפּע־ביילע־רייזע הייסט דאָס, האָט זי אים נישט געלאָזט אָטעמען : הכּצעקתה – זי וויל אַ ציג... און אַ ווײַב, זאָגט איר, באַדאַרף מען פֿאָלגן, איז ער געקומען צו רב חיים־חנא דעם גמרא־מלמד און דינגט בײַ אים אַ ציג און רעדט אויס ברחל בתּך הנאַקעטע : אַ ציג. צום סוף לאָזט זיך אויס, אַז מע האָט בײַ אים צוגענומען די עטלעכע קערבלעך און מע האָט אים אַרײַנגערוקט דער רוח ווייס וואָס, אויף קאַטאָוועס הייסט דאָס, און ער, שמעון־אלי, האָט פֿײַנט אַזעלכע קאַטאָוועסלעך !... איר האָט דאָך געהערט מסתּמא די מעשׂה מיט יענע צוויי ייִדן, וואָס זײַנען פֿרײַטיק אין באָד... ?

און שמעון־אלי דער שנײַדער חזרט איבער דעם משל פֿון דער באָד נאָך אַ מאָל, און דער רבֿ מיט די דיינים מיט די שיבֿעה־טובֿי־העיר לאַכן.

– האָבן מיר אויסגעהערט איין צד. – רופֿט זיך אָן דער רבֿ. – אַצינד לאָמיר הערן דעם אַנדערן צד.

שטייט אויף רב חיים־חנא דער קלוגער, רוקט אָן דאָס היטל אויף דער יאַרמלקע און הייבט אָן בזה־הלשון :

– שמעו־נאָ, רבותי ! די מעשׂה איז אַזוי געווען די מעשׂה : איך בין געזעסן און געלערנט מיט די תּלמידים בין איך געזעסן, סדר נזיקין האָב איך געלערנט, בבֿא־קמא – יאָ, בבֿא־קמא... קומט אַרײַן אָט דער ייִד פֿון זלאָדייעווקע אָט דער, און זאָגט, אַז ער איז אַ זלאָדייעווקער, פֿון זלאָדייעווקע זאָגט ער, און גיט אָפּ שלום גיט ער מיר אָפּ, און דערציילט מיר אַ גאַנצע מעשׂה דערציילט ער מיר, אַז ער איז אַליין אַ זלאָדייעווקער, פֿון זלאָדייעווקע הייסט דאָס, איז ער, און האָט אַ ווײַב האָט ער, הייסט זי ציפּע־ביילע־רייזע הייסט זי – יאָ ציפּע־ביילע־רייזע הייסט זי... אַזוי, דאַכט זיך ?

דער מלמד בייגט זיך אָן צום שנײַדער, און דער שנײַדער, וואָס האַלט זיך די גאַנצע צײַט בײַם בערדל, שטייט מיט צוגעמאַכטע אויגן, דאָס קעפּל אַ ביסל אויף אַ זײַט, און שאָקלט זיך און זאָגט אויף זײַן לשון :

– אמת ויציבֿ ונכון ! זי הייסט אַלע דרײַ נעמען : ציפּע און ביילע און רייזע. אַזוי האָט מען איר אַ נאָמען געגעבן, און אַזוי רופֿט מען זי פֿון זינט איך קען זיך מיט איר שוין פֿאַוואָלינקע אַ יאָר דרײַסיק. נאָר לאָמיר הערן, וואָס וועט איר ווײַטער זאָגן, ידידי ? איר פֿאַררעדט נאָר נישט די ציין ! איר רעדט בעסער עסק, על־הראשונים ועל־האַחרונים – וואָס איך האָב גערעדט און וואָס איר האָט גערעדט, ווי שלמה המלך זאָגט : אין חדש תּחת השמש – קיין חכמות גייט נישט אָן...

– איך ווייס גאָר נישט איך ! – מאַכט דער מלמד דערשראָקן און באַווײַזט אויף דער מלמדקע.

– זי האָט מיט אים גערעדט זי, זי האָט מיט אים געהאַנדלט זי. איך ווייס גאָר נישט איך !

– אַצינד – זאָגט דער רבֿ – לאָמיך האָרכן, וואָס וועט זי עפּעס זאָגן ?

און דער רבֿ באַווײַזט מיטן פֿינגער אויף דער מלמדקע, און טעמע־גיטל די שטילשווײַגנדיקעווישט זיך אָפּ די ליפּן, שפּאַרט זיך אונטער מיט אַ האַנט, און מיט דער אַנדערער האַנט הייבט זי אָן צו טענהן גיך, אָן אַן אָפּשטעל, און דאָס פּנים בשעת־מעשׂה פֿלאַמט איר ווי אַ פֿײַער.

– הערט זשע אויס, ייִדישע קינדער, די מעשׂה דערפֿון איז אַזוי : אָט דער ייִד, דער זלאָדייעווקער שנײַדער הייסט דאָס, זאָל מיר מוחל זײַן, איז... איז אָדער אַ משוגענער, אָדער אַ שיכּור, אָדער איך ווייס אַליין נישט וואָס ! איר האָט געהערט אַ מעשׂה ? אַ ייִד קומט צו מיר צו גיין אַזש פֿון זלאָדייעווקע אָט דער דאָזיקער, און טשעפּעט זיך ווי אַ קלעק, איין מאָל פֿאַר אַלע מאָל, איך זאָל אים פֿאַרקויפֿן אַ ציג, איך האָב געהאַט צוויי, און דערציילט מיר דערבײַ אַ פּיזמון, אַז ער וואָלט קיין ציג נישט געקויפֿט, ער באַדאַרף זי אויף כּ־כּ־כּפּרות, נאָר אַזוי ווי ער האָט אַ ווײַב, ציפּע־ביילע־רייזע הייסט זי, האָט זי זיך אײַנגעשפּאַרט איין מאָל פֿאַר אַלע מאָל – אַ ציג ! און אַ ווײַב, זאָגט ער, באַדאַרף מען פֿאָלגן, איר פֿאַרשטייט אַ משל ? טענה איך : וואָס גייט דאָס מיך אָן ? איר ווילט בײַ מיר אָוועקקויפֿן אַ ציג, פֿאַרקויף איך אײַך, דאָס הייסט, איך וואָלט קיין ציג גאָר נישט פֿאַרקויפֿט פֿאַר קיין געלט, וואָרן וואָס איז געלט ? געלט איז קײַלעכיק. געלט גייט אַוועק און אַ ציג בלײַבט אַ ציג, ובפֿרט נאָך אַזאַ ציג – ס'איז דען אַ ציג ? ס'איז אַ מאַמע, נישט קיין ציג ! קיין עין־הרע, איר גרינג מעלקן זיך, איר מילך געבן, הײַנט איר עסן מישטיינס געזאָגט, זי עסט דען עפּעס ? איין מאָל אין טאָג אַ „פּילע“ פֿון קלײַען, דאָס איבעריקע אַ ביסל שטרוי פֿונעם דאַך פֿון בית־המדרש. נאָר צוריק שמועסנדיק האָב איך מיך מיישבֿ געווען אַזוי : איך האָב דאָך, קיין עין־הרע צוויי ציגן, און געלט איז אַ יצר־הרע... בקיצור, דאָ האָט זיך שוין אַרײַנגעמישט מײַן מאַן, זאָל לעבן, און מיר זײַנען דורכגעקומען מיטן שנײַדער פֿאַרן מקח – מיינט איר, וויפֿל ? נישט מער זאָלן מײַנע שׂונאים פֿאַרמאָגן, רבונו־של־עולם ! און איך האָב אים אָפּגעגעבן די ציג, אויף אַלע מײַנע ליבע געזאָגט געוואָרן אַזאַ ציג. ס'איז דען אַ ציג ? אַ מאַמע, נישט קיין ציג ! קומט ער צו גיין, דער שנײַדער, מיט אַ בילבול, ס'איז נישט קיין ציג, זאָגט ער ! שאַ, ווייסט איר וואָס ? אָט שטייט זי. גיט, זײַט מוחל, אַהער אַ מעלקשעפֿל, וועל איך זי אויסמעלקן פֿאַר אײַך אין די אויגן !

און זי האָט אַנטליִען בײַ דער רביצין דאָס מעלקשעפֿל און האָט אויסגעמאָלקן די ציג פֿאַר אַלעמען אין די אויגן, צוגעטראָגן דאָס שעפֿל מיט מילך איטלעכן באַזונדער, פֿריִער, געווייִנטלעך, דעם רבֿ, נאָך דעם די דיינים, און נאָך דעם די שיבֿעה־טובֿי־העיר, און דעם איבעריקן עולם, און ס'איז געוואָרן בײַם רבֿ אין שטוב אַ ליאַרעם, אַ געפּילדער – הימל עפֿן זיך ! דער האָט געזאָגט : מע באַדאַרף קנסענען דעם זלאָדייעווקער שנײַדער, ער זאָל שטעלן משקה ! דער האָט געזאָגט : קנסענען אַליין איז נאָך ווינציק – מע באַדאַרף בײַ אים צונעמען די ציג ! און דער האָט געזאָגט : ניין, די ציג איז אַ ציג, לאָז ער זיך עלטערן מיט איר אין עושר און אין כּבֿוד ; מע באַדאַרף אים מכבד זײַן מיט גוטע עטלעכע פֿאַנטאָפֿל און אַרויסוואַרפֿן מיט דער ציג אין איינעם צו אַל די שוואַרצע יאָר !

דערזען אַזאַ מעשׂה, האָט זיך שמעון־אלי פֿאַוואָלינקע אַרויסגערוקט פֿונעם רבֿס שטוב און האָט געמאַכט פּליטה.

ח.

וישׂא החייט את רגליו – און דער שנײַדער האָט גענומען די פֿיס אויף די פּלייצעס און איז אַוועק מיט דער ציג אַהיים גיך און געשווינד, ווי אַ מענטש, וואָס לויפֿט פֿון אַ שׂרפֿה. ער האָט זיך אַרומגעקוקט, צי מע יאָגט אים חלילה נישט נאָך, און האָט געדאַנקט גאָט, וואָס ער איז אַרויס „חינם אין כסף – טרוקן אָן פּעטש"...

דורכגעגאַנגען פֿאַרבײַ דער דעמבענער קרעטשמע, האָט זיך שמעון־אלי געקלערט: „מכּות וועסטו בײַ מיר וויסן דעם אמת!" און ער האָט פֿאַרלייקנט פֿאַר דאָדין די גאַנצע מעשׂה.

– נו, וואָס הערט זיך? – פֿרעגט אים דאָדי כלומרשט נײַגעריק.

– וואָס זאָל זיך הערן? – זאָגט שמעון־אלי. – פֿאַר מיר האָט מען דרך־ארץ! מיט מיר טרײַבט מען נישט קיין קאַטאָוועס, כּי אָדם אני ולא פּאַרך – איך בין דאָך עפּעס נישט קיין ייִנגעלע! איך האָב דאָס אַ ביסל געעפּֿנט אויף זיי אַ פּה־קדוש, זיך פֿאַרהערט אַ ביסל מיטן מלמד אין תּורה, לאָזט זיך אויס, אַז איך ווייס בעסער פֿון אים, וואָס אין די קליינע אותיות טוט זיך... בקיצור־הדבֿר, זיי האָבן מיך איבערגעבעטן און געגעבן מיר די ציג, וואָס איך האָב געקויפֿט. אָט איז זי. נאַט אײַך זי אויף אַ מינוט, ככּתובֿ, ווי אין פּסוק שטייט: הנפֿש קח לך והרכוש תּן לי – נעמט אײַך דעם נפֿש און מיר גיט אַ ביסל בראָנפֿן.

„גענוג ער איז אַ גדלן, איז ער נאָך אַ ליגנער אויך!" – טראַכט זיך דאָדי דער רענדאַר. – „מע באַדאַרף מיט אים מאַכן נאָך אַ מאָל דאָס אייגענע שפּיל און הערן, וואָס וועט ער זאָגן ווײַטער?"

און צום שנײַדער האָט ער געזאָגט:

– איך האָב פֿון דײַנעט וועגן, שמעון־אלי, אַ גלעזל אַלטן „ווישניק", אויב דו האָסט חשק.

– פֿונעם יין המשומר? – מאַכט שמעון־אלי און באַלעקט זיך אַזש. – מהיכא־תּיתי, ווײַזט אַהער, וועלן מיר אײַך זאָגן אַ מבֿינות; איך ווייס, אַז בײַ אײַך דאַרף זײַן אַ גוט גלעזל ווישניק, נאָר לאַוו כּל־אָדם כּוזבֿ – נישט איטלעכער איז דערויף אַ מבֿין.

אויסגעטרונקען דאָס ערשטע גלעזל, האָט זיך בײַ אונדזער שנײַדער אויפֿגעבונדן די צונג און ער רופֿט זיך אָן צום רענדאַר:

– זאָגט נאָר, מײַן ליבער קרובֿ, איר זײַט דאָך עפּעס אַ ייִד, וואָס קאַטאָרי איר זײַט נישט קיין נאַר, כלעבן, און איר קערט זיך אָן מיט אַלערליי מענטשן; זאָגט מיר נאָר, איר גלייבט אין כּישוף? פֿאַרבלענדעניש?

– דהײַנו? – פֿרעגט אים דאָדי תּמעוואַטע.

– דהײַנו – זאָגט שמעון־אלי – אַ דיבוק, אַ לץ, אַ נישט־גוטער, אַ גילגול?...

– אַקעגן וואָס זאָגסטו דאָס? – מאַכט דאָדי מיט אַ תּמעוואַטן פּנים און פּיפּקעט מיטן ליולקעלע.

– איך שמועס עס גלאַט אַזוי אַקעגן דרינען. – זאָגט שמעון־אלי שמע־קולנו און הערט נישט אויף צו רעדן פֿון גילגולים, פֿון מכשפֿים, פֿון מכשפֿות, שדים און רוחות, לצים, שרעטעלעך, וואָוקעלאַקעס. דאָדי הערט צו כלומרשט מיט קאָפּ, פּיפּקעט מיטן ליולקעלע; נאָך דעם שפּײַט ער אויס און רופֿט זיך אָן צום שנײַדער:

– דו ווייסט, שמעון־אלי, וואָס איך וועל דיר דערציילן? איך וועל הײַנטיקע נאַכט, דאַכט מיר, מורא האָבן שלאָפֿן. איך וועל דיר זאָגן דעם אמת, פֿאַר מתים האָב איך תּמיד מורא געהאַט, נאָר פֿון הײַנט אָן הייב איך שוין אָן גלייבן אין גילגולים און אין לצים אויך...

– אַ ברירה האָט איר ? – מאַכט צו אים דער שנײַדער. – פּרוּווט נישט גלייבן ! – אַנו, לאָז זיך נאָר אַרײַנכאַפּן צו אײַך עפּעס אַ רעכטער לץ און אָנהייבן פּראַווען זײַנע רעכטע שטיק : איבערקערן אײַך די דייזשע באָרשטש, אויסגיסן דאָס וואַסער, אויסטרינקען אַלע קריגלעך, איבערברעכן אײַך אַלע טעפּלעך, פֿאַרקניפּן די ציצית פֿונעם טלית־קטן, אַרײַנוואַרפֿן אײַך אַ קאַץ אין בעט אַרײַן, און די קאַץ זאָל ליגן בײַ אײַך אויפֿן האַרצן, ווי צען פּוד משׂא, און איר זאָלט זיך נישט קאָנען רירן, און אַז איר וועט אויפֿשטיין, זאָל אײַך די קאַץ קוקן גלײַך אין די אויגן אַרײַן, ווי אַ זינדיקער מענטש...

– גענוג ! גענוג ! – מאַכט דער רענדאַר, שפּײַט אויס און פֿאַרוואַרפֿט מיט די הענט. – גענוג דיר שוין צו דערציילן אַקעגן נאַכט אַזעלכע מעשׂיות !

– זײַט מיר געזונט, רב דאָדי, האָט קיין פֿאַראיבל נישט, וואָס איך האָב אײַך אַ ביסל דעקוטשעט ; איר ווייסט אַליין, אַז איך בין נישט שולדיק, ככּתובֿ, ווי אין פּסוק שטייט : לא היו דבֿרים – ניע מאַלאַ באַבאַ כלאָפּאָטע... אַ גוטע נאַכט !

ט.

כּשבאָ החייט – אַז דער שנײַדער איז געקומען אַהיים, איז ער אַרײַן אין שטוב אַרײַן מיט אַ ירגזון, גאַנץ ברייטלעך, און האָט געוואָלט געבן אַ פּעטשאַטעק זײַן ווײַב, ווי זי איז ווערט ; נאָר ער האָט זיך אײַנגעהאַלטן מיט אַלע כּוחות. ער האָט זיך געטראַכט : „עט, אַ ייִדענע בלײַבט אַ ייִדענע ! לאָז מײַנס איבערגיין !" און פֿון דרך־שלום וועגן האָט ער דערציילט פֿאַר זײַן ווײַב אַ שיינעם ליגן.

– הערסטו, ציפּע־ביילע־רייזע מײַן ברודער ? פֿאַר מיר האָט מען, אַ פּנים, פֿאָרט דרך־ארץ. מילא, וואָס דער מלמד מיט דער מלמדקע האָבן פֿון מיר געהאַט – בין איך דיר מוחל ; איך האָב זיי געגעבן, וויפֿל עס איז אין זיי אַרײַן ! און חוץ־לזה האָב איך זיי אָוועקגעשלעפּט צום רבֿ, האָט דער רבֿ אָפּגעפּסקנט, אַז זיי באַדאַרפֿן צאָלן קנס, וואָרן אַז אַזאַ ייִד, ווי שמעון־אלי, קומט צו זיי האַנדלען אַ ציג, באַדאַרף זײַן בײַ זיי דער גרעסטער כּבֿוד, וואָרן אָט דער שמעון־אלי, זאָגט דער רבֿ, איז אַ ייִד קאַטאָרי וועלכער...

ציפּע־ביילע־רייזע האָט אָבער מער נישט געוואָלט אויסהערן די שבֿחים, וואָס מע לייגט אויף איר מאַן. זי האָט שוין געוואָלט אָנקוקן וואָס גיכער די אמתע ציג, וואָס איר מאַן האָט געבראַכט ; האָט זי געכאַפּט דאָס טעפּל און איז אַוועק אין הויז אויסמעלקן די ציג. און עס האָט נישט לאַנג געדויערט און ציפּע־ביילע־רייזע איז אַרײַנגעלאָפֿן אין שטוב אַרײַן שוין אָן ווערטער ; זי האָט אָנגענומען שמעון־אלין מחילה פֿון הינטן בײַם קאָלנער און האָט אים מיט דרײַ גוטע סטוסאַקעס אַרויסגעוואָרפֿן מיט דער שיינער ציג אין איינעם „צו אַל די שוואַרצע וויסטע פֿינצטערע יאָר !"...

געבליבן אין דרויסן מיט דער שיינער ציג, האָבן זיך אַרום דעם שנײַדער צונויפֿגעקליבן אַ גאַנץ רעדל ייִדן, ווײַבער און קינדער, און האָבן אויסגעהערט די חידושים, וואָס שמעון־אלי האָט זיי דערציילט, אַז די דאָזיקע ציג, וואָס ער האַלט אויפֿן גאַרטל, איז נאָר דאָרט, אין קאָזאָדאָיעווקע, אַ ציג, וואָס מעלקט זיך און גיט מילך, נאָר קוים קומט ער מיט איר אַהער, אַזוי ווערט זי אויס ציג... שמעון־אלי האָט געשוואָרן מיט כּל־השבֿועות, מע מעג גלייבן אַ משומד, אַז ער אַליין האָט געזען מיט זײַנע אויגן, ווי מע האָט זי אויסגעמאָלקן בײַם רבֿ אין שטוב און אָנגעמאָלקן אַ פֿול מעלקשעפֿל מיט מילך... אַ סך מענטשן האָבן זיך אָפּגעשטעלט, באַטראַכט די ציג גאַנץ ערנסט, איבערגעפֿרעגט

די מעשׂה נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל, און שטאַרק געחידושט זיך... אַנדערע האָבן געלאַכט, געמאַכט חוזק און געזאָגט ווערטלעך, און אַנדערע האָבן געשאָקלט מיטן קאָפּ, אויסגעשפּיגן און אַ זאָג געטאָן :

– אַ שיינע ציג ! ס'איז אַזוי אַ ציג, ווי איך בין אַ רביצין.

– וואָס דען איז דאָס ?

– אַ גילגול ! איר זעט נישט, אַז ס'איז אַ גילגול ?...

דאָס וואָרט „גילגול“ ווערט אונטערגעכאַפּט פֿונעם גאַנצן עולם ; עס ווערן דערציילט אַלערליי מעשׂיות פֿון גילגולים, וואָס האָבן זיך געטראָפֿן דאָ אין זלאָדייעווקע, אין קאָזאָדאָיעווקע, אין יאַמפּעלע, אין פּישי־יאַבעדע, אין כאַפּלאַפּאָוויטש, אין פּעטשי־כוואָסט – אויף דער גאַנצער וועלט ! ווער ווייס נישט די מעשׂה מיט לייזעד־וואָלפֿס פֿערדל, וואָס מע האָט דאָס געמוזט אַרויספֿירן הינטער דער שטאָט, הרגענען און מקבר זײַן אין תּכריכים ?... צי, אַ שטייגער, ווער האָט נישט געהערט די מעשׂה מיטן פֿערטל עוף, וואָס בשעת מע האָט דאָס דערלאַנגט שבת צום טיש, האָט דאָס אָנגעהויבן צו רירן מיטן פֿליגעלע ?... וכדומה אַזעלכע אמתע מעשׂיות.

אַז שמעון־אלי האָט זיך געלאָזט גיין ווײַטער, האָבן אים אַ גאַנצע קאָמאַנדע פֿון חדר־ייִנגלעך באַגלייט מיט כּבֿוד. זיי האָבן אים נאָכגעשריִען :

– הורראַ, שמע־קולנו ! הורראַ, מעלקנדיקער שנײַדער !

דער גאַנצער עולם האָט זיך געהאַלטן בײַ די זײַטן פֿון געלעכטער. דאָ האָט שוין שמעון־אלין אָנגענומען פֿאַרן האַרצן ; גענוג ער האָט אַזאַן אומגליק, מאַכט מען נאָך פֿון אים חוזק ! איז ער אַוועק מיט דער ציג איבער דער שטאָט, האָט געמאַכט אַ גוואַלד צווישן חבֿרה „פּועל־צדק“ : סטײַטש, וואָס שווײַגט מען ? ער האָט זיי דערציילט די גאַנצע מעשׂה, וואָס מע האָט אים אָפּגעטאָן אין קאָזאָדאָיעווקע, זיי באַוויזן די ציג... האָט מען באַלד געשיקט נאָך בראָנפֿן, און ס'איז געבליבן, מע זאָל גיין צום רבֿ, צו די דיינים און צו די איבעריקע שיבֿעה־טובֿי־העיר, מע זאָל שרײַען פֿאַר זיי, אײַנלייגן די וועלט : סטײַטש, ווו איז דאָס געהערט געוואָרן אַזאַ רציחה, מע זאָל דערטאַפּן אַן אָרעמען ייִדן אַ שנײַדער, בײַ אים אויסנאַרן די לעצטע עטלעכע קערבלעך, אים פֿאַרקויפֿן כלומרשט אַ ציג און אַרײַנשטופּן אים דער רוח ווייס וואָס ? און נאָך מאַכן פֿון אים חוזק שוין דאָס אַנדערע מאָל ? אַזאַ מעשׂה האָט זיך דאָך נישט פֿאַרלאָפֿן אַפֿילו אין סדום !

און חבֿרה „פּועל־צדק“ זײַנען געקומען צום רבֿ, צו די דיינים און צו די איבעריקע שיבֿעה־טובֿי־העיר, האָבן געשריִען פֿאַר זיי, אײַנגעלייגט די וועלט : סטײַטש, ווו איז דאָס געהערט געוואָרן אַזאַ רציחה, מע זאָל דערטאַפּן אַן אָרעמען ייִדן אַ שנײַדער, אויסנאַרן בײַ אים די לעצטע עטלעכע קערבלעך, אים פֿאַרקויפֿן כלומרשט אַ ציג און אַרײַנשטופּן אים דער רוח ווייס וואָס שוין דאָס אַנדערע מאָל ? אַזאַ מעשׂה האָט זיך דאָך נישט פֿאַרלאָפֿן אַפֿילו אין סדום !...

און דער רבֿ מיט די דיינים מיט די איבעריקע שיבֿעה־טובֿי־העיר האָבן אויסגעהערט די טענות, האָבן זיך צונויפֿגעקליבן אויף דער נאַכט אַלע בײַם רבֿ אויף אַן אַסיפֿה, און ס'איז געבליבן, מע זאָל טאַקע דאָ אויפֿן אָרט אָנשרײַבן אַ רעכטן בריוו צו די קאָזאָדאָיעווקער רבנים, דיינים און די איבעריקע שיבֿעה־טובֿי־העיר און די זלאָדייעווקער רבנים, דיינים און די איבעריקע שיבֿעה־טובֿי־העיר האָבן זיך אַוועקגעזעצט און האָבן אָנגעשריבן אַ בריוו צו די קאָזאָדאָיעווקער רבנים, דיינים און די שיבֿעה־טובֿי־העיר אויף לשון־הקודש אין זייער אַ שיינער מליצה. אָט איז דער בריוו אות־באות :

„לכּבֿוד צו די רבנים, דיינים, חכמים, גאונים מפֿורסמים, זײַלן פֿון דער וועלט, וואָס דאָס גאַנצע הויז פֿון ישׂראל איז אָנגעלענט אויף זיי. פֿריד זאָל זײַן צו אײַך און פֿריד זאָל זײַן צו אַלע ייִדן פֿון דער הייליקער קהילה אין קאָזאָדאָיעווקע און אַל דאָס גוטס זאָל טאָן רוען אויף זייערע קעפּ, אָמן.

„היות כּפֿי אונדזערע אויערן האָבן געטאָן הערן, אַז ס'איז געטאָן געוואָרן זייער אַ גרויסע עוולה צו איינעם פֿון אונדזערע שטאָטלײַט, רב שמעון־אלי ב"ר בענדיט־לייב חייט, וואָס מע רופֿט אים שמעון־אלי שמע־קולנו, הײַנו: צוויי פֿון אײַערע לײַט, המלמד רב חיים־חנא מיט זײַן פּלונית מרת טעמע־גיטל שתּחיה, האָבן אויסגענאַרט מיט קלוגשאַפֿט בײַ אונדזער שנײַדער געלט, סך זיבנט האַלבן רובל זילבער, וואָס זיי האָבן אַרײַנגעטאָן צו זיך אין די כּלים און האָבן אָפּגעווישט די ליפּן און זאָגן: מיר האָבן נישט געטאָן קיין אומרעכט – און אַזוי טוט זיך נישט בײַ ייִדן! מיר אַלע, וואָס שטייען אונטן געחתמעט, זאָגן עדות, אַז דער דאָזיקער שנײַדער איז אַן אָרעמער בעל־מלאָכה און אַ מטופל מיט קינדער, וואָס איז זיך מפֿרנס ערלעך מיט אייגענער האָרעוואַניע, און דוד המלך האָט דאָך שוין לאַנג געזאָגט אין תּהילים: יגיע כּפּיך כּי תאכל – די מידקייט פֿון דײַנע הענט, אַז דו וועסט טאָן עסן, וועט דיר זײַן אַז וואויל און גוט, זאָגן אונדזערע חכמים: דער פּשט איז: וואויל אויף דער וועלט און גוט אויף יענער וועלט. בכן, טוען מיר אײַך בעטן, איר זאָלט באַלד חוקר־ודורש זײַן דערויף, וואָס ס'איז געטאָן געוואָרן, און אײַער מישפּט זאָל אַרויס ווי די זון, און איר זאָלט מקיים־פּסק זײַן איינס פֿון די צוויי: אָדער מע זאָל אומקערן דעם שנײַדער זײַן געלט בשלימות, אָדער מע זאָל אים אַרויסגעבן זײַן ציג, וואָס ער האָט געקויפֿט, מחמת די ציג, וואָס ער האָט געבראַכט צו פֿירן, איז נישט קיין ציג!... דאָס קאָן אײַך די גאַנצע שטאָט גיין שווערן אַ שבֿועה־דאורײַתא... און לאָז זײַן שלום צווישן ייִדן, ווי אונדזערע חכמים האָבן געזאָגט: נישטאָ נאָך אַזאַ געבענטשט כּלי פֿאַר ייִדן ווי שלום. שלום זאָל זײַן צו אײַך, שלום צום ווײַטערסטן און צום נאָענטסטן, שלום צו אַלע ייִדן, אָמן!

„נאום הרבֿ בהרבֿ ז"ל... ונאום הרבֿ בהרבֿ ז"ל... ונאום ברוך קאַפּאָטע, זרח פּופּיק, פֿישל וויקידײַלאָ, חיים קוויטש, ניסל קאַטשען, מאָטל שאָלעכץ, יהושע־העשל קישקיש".

י.

בלילה ההוא – אין יענער נאַכט האָט געשײַנט די לבֿנה און האָט אַראָפּגעקוקט אַראָפּ אויף זלאָדייעווקע מיט אירע פֿינצטערע האַלב אײַנגעפֿאַלענע הײַזלעך, וואָס שטייען צונויפֿגעקוועטשט, אָן הויפֿן, אָן ביימלעך, אָן פֿאַרקנס. ווי אַ בית־עלמין זעט אויס בײַ נאַכט די שטאָט, אַן אַלטער בית־עלמין מיט אַלטע מצבֿות, וואָס אַ סך פֿון זיי שטייען אָנגעבויגן כּורעים, און אַ סך וואָלטן שוין לאַנג אײַנגעפֿאַלן, ווען זיי זאָלן נישט זײַן אונטערגעשפּאַרט מיט קלעצער. און כאָטש די לופֿט איז דאָרט נישט אַזוי פֿויגלדיק, און די ריחות פֿונעם מאַרק און פֿונעם שולהויף זײַנען עפּעס ניט אַזוי געשמאַק, און דער שטויב איז געדיכט און שטייט הויך ווי אַ מויער, – פֿונדעסטוועגן זײַנען אַלע מענטשן אַרויס, ווי טאַראַקאַנעס פֿון די לעכער, ייִדן און ווײַבער, אַלטע לײַט און קליינע קינדער, „כאַפּן אַ לופֿטל" נאָך דעם הייסן ברענענדיקן טאָג. דער עולם האָט זיך אויסגעזעצט אויף די שוועלן אַ ביסל

שמועסן, פּלאַפּלען דבֿרים־בטלים, אָדער גלאַט אַזוי קוקן אַרויף אין הימל אַרײַן, באַטראַכטן די צורה פֿון דער לבֿנה, מיט די מילי־מילאַסן שטערן, וואָס אַז מע זאָל זײַן מיט אַכצן קעפּ, איז אוממעגלעך זיי איבערצוציילן !

אין יענער נאַכט האָט זיך שמעון־אלי דער שנײַדער אַרומגעדרייט איינער אַליין אין אַלע הינטערגעסלעך מיטן תּכשיט, וואָס ער האָט אײַנגעהאַנדלט אין קאָזאָדאָיעווקע, זיך געהיט פֿאַר די ווײַסע־חבֿרהניקעס, מע זאָל אים נישט דערזען. ער האָט גערעכנט, אַז עס וועט ווערן טאָג, זאָל ער זיך ווידער לאָזן אין וועג אַרײַן, און דערווײַל האָט ער זיך אַרײַנגעכאַפּט צו האָדל דער אַקציזניטשקע אין שענקל, נעמען פֿאַר האַרצווייטיק אַ ביסל בראָנפֿן און אויסרעדן זיך אַ ביסל דאָס האַרץ, זיך האַלטן מיט איר אַן עצה מכּוח דעם אומגליק, וואָס ער האָט אויף זיך גענומען.

האָדל די אַקציזניטשקע איז געווען אַ ווײַבל אַן אַלמנה, אַ „מאַנצבילשער קאָפּ“, אויסגעבונדן מיט גאַנץ „נאַטשאַלסטווע“ און אַ גוטע שוועסטער מיט אַלע בעלי־מלאָכות אין שטאָט. פֿון וואַנען נעמט זיך דער נאָמען „אַקציזניטשקע“ ? איבער אַ מעשׂה, וואָס זי איז מיידלווײַז געווען זייער אַ שיינע, אַ יפֿת־תּואר ; האָט אַן אַקציזניק, זייער אַ רײַכער, זי דערזען איין מאָל דורכפֿאָרנדיק פֿאַרבײַ זלאָדייעווקע, בשעת זי האָט געטראָגן גענדז צום שוחט ; האָט זי דער אַקציזניק אָפּגעשטעלט און אַ פֿרעג געטאָן :

– מיידל, וועמענס ביסטו ?

האָט זי זיך פֿאַרשעמט, צעלאַכט און איז אַנטלאָפֿן געוואָרן ; האָט מען איר פֿון דעמאָלט אָן אַ נאָמען געגעבן „די אַקציזניטשקע“... אַנדערע זאָגן, אַז דער אַקציזניק איז געווען בײַ איר נאָך דעם אין דער היים, גערעדט מיט איר טאַטן, נחמיה ווינאָקור, געוואָלט פֿאַר איר חתונה האָבן, זי נעמען ווי זי שטייט און גייט און נאָך צוצאָלן איר טאַטן אין בײַטל אַרײַן. איז שוין כּמעט געווען „תּנאָים“, האָט דאָס שטעטל זי גענומען אין די מײַלער אַרײַן, איז צעקראָכן געוואָרן דער שידוך, און זי האָט גאָר חתונה געהאַט נאָך דעם אַ שטילע חתונה פֿאַר עפּעס אַ שלימזל, אַ חולה־נופֿלדיקן ; האָט זי שטאַרק געוויינט, נישט געוואָלט גיין צו דער חופּה, האָט זיך דעמאָלט די גאַנצע שטאָט געוויגט. מע האָט געזאָגט, אַז זי איז גאָר געווען פֿאַרקאָכט אינעם אַקציזניק, און מע האָט געמאַכט אַ לידל אויף איר, וואָס ווײַבלעך און מיידלעך זינגען דאָס נאָך עד־היום אין זלאָדייעווקע : דאָס לידל הייבט זיך אָן מיט די ווערטער :

די לבֿנה האָט געשײַנט,
האַלבע נאַכט איז געווען –
און האָדעלע זיצט בײַ דער טיר...

און עס לאָזט זיך אויס מיט די ווערטער :

„איך האָב דיך ליב, דושינקע,
גאָר אָן אַן עק,
איך קאָן אַזש נישט לעבן אָן דיר !“

אָט דאָס איז געווען האָדל די אַקציזניטשקע, און פֿאַר איר האָט דאָס אונדזער שנײַדער אויסגעגאָסן זײַן ביטער האַרץ : דערציילט אַלצדינג, וואָס בײַ אים אויף דער נשמה טוט זיך, און געבעטן, זי זאָל אים געבן אַן עצה : וואָס טוט מען ?

– וואָס טוט מען ? איר זײַט דאָך עפּעס יאָ, ווי דוד המלך זאָגט אין שיר־השירים : שחורה אַני ונאָווה – ווער ס'איז שיין, איר זײַטביידע זאַכן... גיט מיר אַן עצה : וואָס טוט מען ?

– וואָס זאָל מען טאָן ? – זאָגט צו אים האָדל און שפּײַט אויס. איר זעט דען נישט, אַז ס'איז אַ גילגול ? וואָס וועט איר זיך האַלטן מיט דער באָמבע ? נעמט און וואַרפֿט אים אַרויס צו אַל די שוואַרצע יאָר ! איר קאָנט נאָך האָבן, חס־ושלום, דעם אייגענעם פּסק, וואָס מײַן מומע פּערל האָט געהאַט, לאָז זי זײַן ווײַט אָפּגעשיידט פֿון מיר, זי איז שוין אויף דער אמתער וועלט.

– דהײַנו ? – פֿרעגט שמעון־אלי דערשראָקן.

– דהײַנו, – זאָגט האָדל מיט אַ זיפֿץ – מײַן מומע פּערל, עליה־השלום, איז געווען אַן ערלעכע ייִדענע, אַ כּשרע. אונדזער משפּחה זײַנען אַלע ערלעכע... כאָטש דאָ, אין דעם וויסטן זלאָדייעווקע, פֿאַרברענט זאָל דאָס ווערן, האָט מען ליב באַרעדן איטלעכן באַזונדער, געוויינטלער, הינטער די אויגן, וואָרן אין די אויגן זײַנען זיי גרויסע חליפֿתניקעס, קוצעניר־מוצעניו... בקיצור, מײַן מומע פּערל, עליה־השלום, איז איין מאָל געגאַנגען אין מאַרק, זעט זי : עס ליגט אַ קנײַלעכן באַוול אויף דער ערד. איז זי זיך מיישבֿ : אַ קנײַלעכן באַוול קומט צו ניץ ; בייגט זי זיך אָן און הייבט דאָס אויף. זי נעמט דאָס קנײַלעכן באַוול און לאָזט זיך גיין, טוט דאָס איר אַ שפּרונג אין פּנים אַרײַן און אַ פֿאַל אויף דער ערד. בייגט זי זיך אָן מסתּמא נאָך אַ מאָל און הייבט דאָס אויף, טוט דאָס איר ווידער אַ שפּרונג אין פּנים אַרײַן און אַ פֿאַל אויף דער ערד. בייגט זי זיך ווידער אַ מאָל אָן, נעמט דאָס ווידער אַ מאָל, טוט דאָס איר ווידער אַ שפּרונג אין פּנים און פֿאַל אויף דער ערד. איז זי זיך מיישבֿ און טוט אַ שפּײַ אויפֿן קנײַלעכן באַוול (כאַפּט דאָס דער וואַטן־מאַכער !), און וויל שוין גיין אַהיים. זי טוט אַ קוק – דאָס קנײַלעכן באַוול קאַטשעט זיך איר נאָך ; זי פּרוּווט זיך לויפֿן – דאָס קנײַלעכן באַוול קאַטשעט זיך. בקיצור, זי איז געקומען אַהיים אַ טויטע נעבעך, געפֿאַלן חלשות, און האָט נאָך דעם אָפּגעקרענקט אפֿשר אַ יאָר כּסדר. וואָס מיינט איר, איז דאָס געווען, אַ שטייגער ? אַנו, טרעפֿט ?...

– עט ! כּולם אהובֿים, כּולם ברורים – אַלע ווײַבער זײַנען אויף איין שניט ! – זאָגט שמעון־אלי. – ס'איז באַבסקע מעשׂיות, פּוסטע מילן, באָצרעס, פּידרעך מיט לאַקריצע ! מע זאָל זיך וועלן צוהערן, וואָס ווײַבער פּלעטשען, וואָלט מען באַדאַרפֿט מורא האָבן פֿאַרן אייגענעם שאָטן, כּכּתובֿ, ווי אין פּסוק שטייט געשריבן : נשים דעתּן קלות – ווײַבער זײַנען גענדז... נאָר גאָר נישט, היום הרת עולם – נישט געזאָרגט ! האָט אײַך אַ גוטע נאַכט.

און שמעון־אלי דער שנײַדער לאָזט זיך גיין ווײַטער.

די נאַכט האָט זיך אויסגעשטערנט. די לבֿנה האָט געשפּאַצירט צווישן שטיקער וואָלקן, וואָס זעען אויס, ווי הויכע טונקעלע בערג, באַלייגט מיט זילבער. מיט אַ האַלבן פּנים האָט די לבֿנה אַראָפּגעקוקט אויף דער שטאָט זלאָדייעווקע, וואָס האָט געהאַלטן אין רעכטן שלאָף. אַ טייל בעלי־בתּים, וואָס האָבן מורא פֿאַר וואַנצן, האָבן זיך אַריבערגעפּעקלט מיטן בעטגעוואַנט אין דרויסן, זיך איבערגעדעקט מיט די געלע לײַלעכער איבערן קאָפּ, געכראָפּעט גאַנץ געשמאַק און געזען זיסע חלומות : חלומות פֿון פּדיון אויפֿן יריד, פֿון לייזונג אַ סך, פֿון אַ פֿאַרדינסטל אַ גראָבס ; חלומות פֿון אַ פּריץ זייער אַ ווילן, פֿון אַ געשעפֿטל אַ גוטס ; חלומות פֿון אַ שטיקל ברויט, פֿון פּרנסה בכּבֿוד און פֿון כּבֿוד אַליין, פֿאַרשיידענע חלומות !... מע זעט נישט אויף דער גאַס קיין לעבעדיקן נפֿש ; מע הערט נישט קיין פּיפּס אין ערגעץ, – אַפֿילו די יאַטקעהינט, וואָס האָבן זיך גענוג אָנגעבילט און אָנגעמאָרדעוועט דורכן טאָג, האָבן זיך אײַנגענורעט צווישן די קלעצלעך, באַהאַלטן די מאָרדעס צווישן די לאַפּעס – און שאַ ! זעלטן־זעלטן כאַפּט זיך אַרויס בײַ זיי אַ האַלבער „האַוו“, בשעת עס חלומט זיך זיי עפּעס אַ ביינדל, וואָס אַנדערע הינט שאַרפֿן זיך דערויף די ציין, אָדער בשעת עס דאַכט זיך זיי, אַז אַ פֿליג האָט זיך פֿאַרקליבן אין אויער אַרײַן און רוימט זיי אײַן אַ סוד... זעלטן־זעלטן פֿליט דורך אַ נאַרישער זשוק מיט צעלאָזטע פֿליגל, דרייט זיך און שוועבט אין דער לופֿטן

אויף איין אָרט, זשומעט ווי אַ סטרונע פֿון אַ באַס און מאַכט : זשששש ! טוט אַ פֿאַל אין דער ערד און ווערט אַנטשוויגן... אַפֿילו דער שטאָט־שומר, וואָס אַלע נאַכט גייט ער אַרום, היט די קלייטן און קלאַפּט מיט צוויי שטעקלעך : קלאַ ! קלאַ !... קלאַ ! קלאַ !... האָט הייַנטיקס מאָל, ווי אויף צו־להכעיס, אויסגעטרונקען, האָט זיך צוגעשפּאַרט צו אַ וואַנט און איז געשמאַק אַנטשלאָפֿן געוואָרן... אין דער דאָזיקער שטילער נאַכט דרייט זיך אום שמעון־אלי דער שנייַדער איינער אַליין איבער דער גאַנצער שטאָט, און ער ווייס נישט, צי זאָל ער גיין, צי זאָל ער שטיין, צי זאָל ער זיצן... און ער גייט אַרום און רעדט צו זיך אַליין שטילערהייט :

– ואָתאָ שונראָ ואָכלה לגדיאָ – נע מאַלאַ באַבאַ כלאָפּאָטע – קופּילע סאָבי קאָזאַ !... לאָז קומען אַ פּאָהיבעל אויף דער דאָזיקער ציג ! אַ ציג ?... ח־ח־ח־חד גדיאָ ! חד גדיאָ !

ער צעלאַכט זיך און שרעקט זיך איבער פֿאַר זייַן אייגענעם געלעכטער. בשעת־מעשׂה גייט ער דורך פֿאַרבייַ דער „קאַלטער שול“, וואָס האָט אַ שם מיט אירע מתים, וואָס דאַוונען דאָרטן אַלע שבת־צו־נאַכטס, אָנגעטאָן אין ווייַסע קיטלען און אין טליתים, און עס דאַכט זיך אים, ווי ער הערט עפּעס אַ מין געזאַנג : אר־אר־או ! ווי אַ ווינט, וואָס בלאָזט אין קומען אַרייַן ווינטער בייַ נאַכט... ער טרעט אָפּ פֿון דער „קאַלטער שול“, לאָזט זיך גיין אין דער גוייִשער גאַס, דערהערט ער אַ קול „פּצססס !“ דאָס פּייַפֿט אַ פּוהאַטש, וואָס האָט זיך פֿאַרקליבן גאַנץ אויבן, אויפֿן שפּיץ קלויסטער... עס פֿאַלט אויף אים אָן אַ שרעקלעכע מרה־שחורה, אַ פּחד, מיט סכּנת־נפֿשות ! נאָר ער שטאַרקט זיך, ער מאַכט זיך אַ האַרץ און וויל זאָגן עפּעס אַ פּסוק, אַזעלכן, וואָס מע זאָגט בייַ נאַכט, אַז מע זאָל קיין מורא נישט האָבן ; האָט ער אָבער פֿאַרגעסן דעם פּסוק, אַרויסגעפֿלויגן פֿונעם קאָפּ ! און מעשׂה־שׂטן, קומען אים אַקעגן דווקא אַלערליי מוראדיקע בילדער פֿון באַקאַנטע, וואָס זייַנען שוין לאַנג אויף דער אמתער וועלט... און ער דערמאָנט זיך אָן אַ סך שרעקלעכע מעשׂיות, וואָס ער האָט זיך אָנגעהערט אויף זייַן לעבן : מעשׂיות מיט שדים, מיט רוחות און מיט לצים אינעם געשטאַלט פֿון קעלבלעך... מעשׂיות מיט שרעטעלעך, וואָס לויפֿן ווי אויף רעדלעך, מיט וואָוקעלאַקעס, וואָס גייען אויף די הענט, מיט מינים באַשעפֿענישן, וואָס קוקן אויף איין אויג... מעשׂיות מיט לעבעדיקע מתים, וואָס גייען אום אין עולם־התּוהו, אָנגעטאָן אין תּכריכים... שמעון־אלי פּועלט בייַ זיך, אַז די דאָזיקע ציג, וואָס ער פֿירט זיך מיט איר אַרום, איז נישט קיין ציג, נאָר אַ גילגול, אָדער אַ לץ, וואָס אָט באַלד שטעלט ער אים אַרויס אַ צונג אויף צען אַרשין, אָדער ער טוט אַ פּאַטש מיט די פֿליגל און טוט אַ געשריי איבער דער גאַנצער שטאָט : „קו־קאַ־רי־קו !“... שמעון־אלי פֿילט, אַז עס הייבט זיך אים דער מוח ; שטעלט ער זיך אָפּ אויף אַ ווייַלע, בינדט אָפּ דעם גאַרטל ; ער וויל פּטור ווערן פֿון דער באָמבע. ווער ? וואָס ? דער שיינער בחור שטייט, ער וויל נישט אָפּטרעטן פֿונעם שנייַדער אויף אַ מינוט אַפֿילו ! שמעון־אלי פּרוּווט זיך לאָזן גיין אַ פּאָר טריט – ער גייט אים נאָך ; ער נעמט זיך רעכטס – גייט ער רעכטס ; ער נעמט זיך לינקס – ער גייט לינקס...

– שמע ישׂראל ! – שרייַט אויס שמעון־אלי נישט מיט זייַן קול און לאָזט זיך לויפֿן אין דער וועלט אַרייַן. און אַזוי ווי ער לויפֿט, דאַכט זיך אים, אַז עמעצער יאָגט אים און מעקעט אים נאָך אויף אַ דין ציגן קולכל און רעדט צו אים, ווי אַ מענטש, און זינגט, ווי אַ חזן :

– מ --- לך ממית ומחיה !... ונ־א־א־א־א־מן אַתּה להחיות מתים !...

יא.

בבוקר – אין דער פֿרי, אַז ייִדן זײַנען אויפֿגעשטאַנען גיין דאַוונען, ווײַבער – אין מאַרק אַרײַן, און מיידלעך – צו דער טשערעדע, האָט מען געפֿונען שמעון־אלי דעם שנײַדער זיצן אויף דער ערד, און נעבן אים די שיינע ציג זיצט, די פֿיסלעך אונטער זיך, מעלה־גירהט און שאָקלט מיטן בערדל. מע גייט צו צום שנײַדער, מע רעדט צו אים – ער ענטפֿערט נישט אַ וואָרט ; ער זיצט און קוקט, ווי אַ ליימענער גולם... איז באַלד געוואָרן אַ רעדל, אַן אָנגעלאַף פֿון דער גאָרער שטאָט, אַ גערעדערײַ, אַ ליאַרעם, אַ געפּילדער ביזן הימל : שמעון־אלי... ציג... שמע־קולנו... גילגול... לץ...

וואָוקעלאַקע... נישט־גוטער... פֿאַרשטעלט... געפֿירט – געפֿאָרן רײַטנדיק אַ גאַנצע נאַכט...

געמוטשעט... פֿאַרמוטשעט... בשעת־מעשׂה זײַנען געפֿלויגן געגוג ליגנס : איטלעכער האָט דערציילט, אַז ער האָט אַליין געזען אים פֿאָרן רײַטנדיק...

– ווער איז געפֿאָרן אויף וועמען ? – פֿרעגט אַ ייִד און שטעקט אַרײַן דעם קאָפּ אין רעדל אַרײַן.

– שמעון־אלי אויף דער ציג, צי די ציג אויף שמעון־אלין ?

דער גאַנצער עולם שיסט אויס אַ געלעכטער.

– אַז אָך און ווי איז צו אײַך מיט אײַער געלעכטער ! – רופֿט זיך אָן אַ ייִד אַ בעל־מלאָכה. – ייִדן מיט בערד ! באַווײַבטע ! טאַטעס פֿון קינדער ! שעמען מעגט איר זיך אין אײַער ווײַטן האַלדז אַרײַן ! וואָס האָט איר זיך צונויפֿגעקליבן אַהער צו לאַכן ? איר זעט נישט, אַז דער שנײַדער איז אויס מענטש, נעבעך טויט קראַנק ? בעסער פֿירט אים אָפּ אַהיים און שיקט רופֿן דעם רופֿא, נישט שטיין אָט אָ דאָ און שטשירען די ציין, אַ רוח אין אײַער טאַטנס טאַטן אַרײַן ! ! !

די דאָזיקע ווערטער האָט דער בעל־מלאָכה אויסגעשאָסן, ווי פֿון אַ האַרמאַט, און דער עולם האָט אויפֿגעהערט צו לאַכן. דער האָט זיך אַ וואָרף געטאָן נאָך וואַסער, דער איז אַוועקגעלאָפֿן צו יודל דעם רופֿא. מע האָט גענומען שמעון־אלי דעם שנײַדער, מחילה, אונטער די הענט און מע האָט אים אָפּגעפֿירט אַהיים און אַרײַנגעלייגט אין בעט אַרײַן. באַלד איז געקומען צו לויפֿן יודל דער רופֿא מיט זײַן גאַנץ קלאַפּער־געצײַג און האָט אים געגעבן „גרויס ראַטוניק“ : ער האָט אים געשטעלט באַנקעס און פּיאַווקעס און געשלאָגן צו דער אָדער, געצאַפּט בלוט אָן אַ שיעור.

– וואָס מער בלוט מע וועט אים אָפּצאַפּן, – אַזוי האָט יודל אַליין געזאָגט – וועט אַלץ זײַן בעסער, מחמת אַלע שלאַפֿקייטן, נישט דאָ געדאַכט, נעמען זיך פֿון אינעווייניק, פֿון די „געבליטן“.

– אַזוי האָט יודל דער רופֿא געגעבן צו פֿאַרשטיין די „חכמת־הדאָקטאָריע“, און האָט צוגעזאָגט, אַז אויף דער נאַכט, אם־ירצה־השם, וועט ער אַרײַנקומען נאָך אַ מאָל. און אַז ציפּע־ביילע־רייזע האָט אַ קוק געטאָן אויף איר מאַן, ווי ער ליגט נעבעך, דער שלימזל, אויף דעם צעבראָכענעם טאָפּטשאַן, מיט אַ סך שמאַטעס אײַנגעדעקט, די אויגן אַרויף, די ליפּן פֿאַרשמאַכט, רעדט פֿון היץ, עס קלעפּט זיך נישט אַ וואָרט צו אַ וואָרט, – האָט זי אָנגעהויבן צו ברעכן די הענט, שלאָגן זיך קאָפּ אָן וואַנט, וויינען, יאָמערן און קלאָגן מיט דעם נוסח, וואָס מע באַוויינט אַ טויטן :

– ווי איז מיר, ווינד איז מיר, אַ דונער איז מיר אַ גרוי–סער ! אויף וועמען לאָזסטו מיך אי–בער מיט מײַנע קליינע קינ–דער ? !...

און די קינדער, נאַקעטע און באָרוועסע נעבעך, האָבן זיך צונויפֿגעקליבן אַרום דער אָרעמער מאַמע און האָבן איר געהאָלפֿן וויינען. די עלטערע האָבן געוויינט שטילערהייט, באַהאַלטן די פּנימער, געשלונגען די טרערן ; און די קלענערע, וואָס האָבן נישט פֿאַרשטאַנען, וואָס דאָ טוט זיך,

האָבן גלאַט געווײנט אויף אַ קול, וואָס ווײַטער אַלץ העכער און העכער ; און אַפּילו גאָר דאָס קלײניטשקע, אַ ייִנגעלע פֿון אַ יאָר דרײַ, מיט אַן אויסגעמוטשעט געל פּנימל, האָט זיך צוגערוקט צו דער מוטער מיט זײַנע אויסגעבויגענע קרומע פֿיסלעך און מיטן גראָבן בײַכעלע, בײדע הענטלעך אַרײַנגערוקט אין קעפּל און האָט גענומען גאָר אַ הויכן טאָן : „מאַמע, וויל עעסן ! ! !“, דאָס אַלצדינג אין אײנעם איז געווען אַזאַ מין געזאַנג, וואָס אַ פֿרעמדער מענטש האָט נישט געקאָנט בשום־אופֿן שטײן דערבײַ ; ווער ס׳איז אַרײַנגעקומען צום שנײַדער אין שטיבל אַרײַן, איז ער באַלד אַרויסגעלאָפֿן פֿון דאָרטן אַ צעטראָגענער, מיט אַ צעבלוטיקט האַרץ און מיט אַ צעבראָכן געמיט, און אַז מע האָט אים אַ פֿרעג געטאָן : וואָס טוט עפּעס שמעון־אלי ? – האָט ער אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט, ווי אײנער רעדט : „אַז אָך און וויי איז אים !“... עטלעכע ווײַבער, נאָענטע שכנות, זײַנען געשטאַנען די גאַנצע צײַט מיט פֿאַרווײנטע פּנימער, מיט רויטע נעזער, געקוקט ציפּע־בײלע־רײזען גלײַך אין די אויגן אַרײַן, געמאַכט בשעת־מעשׂה משונה מאָדנע פּיסקעס, צוגעשאָקלט מיט די קעפּ, ווי אײנער רעדט : „אַז אָך און וויי איז צו דיר, ציפּע־בײלע־רײזע !“

א חידוש־ניפֿלא ! פֿופֿציק יאָר האָט שמעון־אלי שמע־קולנו אָפּגעלעבט אין זלאָדײעווקע אין אָרעמקײט, אין דחקות, געלעגן, ווי אַ וואָרעם, אין דער פֿינצטער, קײנער האָט פֿון אים נישט גערעדט, קײנער האָט נישט געוווּסט, וואָס פֿאַר אַ מענטש דאָס איז. אַצינד, אַז ער איז פֿאַרשלאַפֿט געוואָרן, האָט ער זיך מיט אַ מאָל אַרויסבאַוויזן מיט אַלע זײַנע מעלות־טובֿות ; מען איז מיט אַ מאָל געוואָר געוואָרן, אַז שמעון־אלי איז געווען אַ זעלטענע, אַ גוטע, אַ כּשרע נשמה, אַ גרויסער בעל־צדקה, דאָס הײסט : ער פֿלעגט רײַסן בײַ נגידים און טײלן די אָרעמע־לײַט, זיך קריגן פֿאַר זײ מיט דער גאַנצער שטאָט און זיך שלאָגן ביזן בלוט אַרײַן, זיך טײלן מיט יענעם מיטן לעצטן ביסן און נאָך און נאָך אַ סך מעלות און שבֿחים האָט מען נאָכדערצײלט נאָך דעם אָרעמען שנײַדער, ווי מע דערצײלט נאָך, אַ שטײגער, נאָך אַ טויטן בשעת דער לוויה, און מען איז אים געגאַנגען מבֿקר־חולה זײַן כּמעט פֿון דער גאַנצער שטאָט, און מע האָט אים געראַטעוועט מיט כּל־המעגלעכקײטן, ער זאָל, חלילה, נישט שטאַרבן פֿאַר דער צײַט...

יב.

והפּועלים – און די בעלי־מלאָכות פֿון דער שטאָט זלאָדײעווקע האָבן זיך צונויפֿגעקליבן אויף אַן אַסיפֿה בײַ האָדל די אַקציזניטשקע, געשטעלט בראָנפֿן, געשריִען, געפּילדערט, געאַרבעט מעשׂים, געזידלט די נגידים, געווײנטלעך הינטער די אויגן, זײ געמאַכט מיט דער בלאָטע.

– זלאָדײעווקע – אַ שײנע שטאָט, ברענען זאָל זי ! וואָס שווײַגן זײ, די נגידים אונדזערע, אַ וויסטן סוף זאָלן זײ האָבן ? !... איטלעכער באָדט זיך אין אונדזער בלוט, און ס׳איז נישטאָ קײנער, ווער ס׳זאָל זיך אָננעמען אונדזער קריוודע ! געלט אין דער קאָראָבקע ווער צאָלט ?– מיר ! אַ צרה, אַ שלאַק, אַ שוחט, אַ באָד, להבֿדיל, – בײַ וועמען רײַסט מען די הויט ? – בײַ אונדז ! וואָס שווײַגט איר, ייִדן ? לאָמיר גײן צו די רבנים, דײנים און די שיבֿעה־טובֿי־העיר זײ טרײבערן די קישקעס ! וואָס איז דאָס פֿאַר אַ הפֿקרות, מע זאָל לאָזן קוילען אַ גאַנצע משפּחה ? ! הבֿה נתחכּמה ! ! !...

און חבֿרה „פּועל־צדק“ זײַנען אַוועק צום רבֿ און האָבן דאָרט געמאַכט אַ גוואַלד. האָט זײ דער רבֿ איבערגעלײענט דעם ענטפֿער, וואָס ער האָט נאָר וואָס באַקומען דורך אַ בעל־עגלה פֿון די

קאָזאָדאָיעווקער רבנים, דיינים און די שיבֿעה־טובֿי־העיר.

אָט וואָס ס'איז געשטאַנען אין בריוו :

„לכּבֿוד צו די רבנים, דיינים, חכמים מפֿורסמים, בערג זאָלן אַקעגנטראָגן פֿריד צו די גילדענע הענגלײַכטער מק״ק זלאָדייעווקע, אָמן.

„תּיכּף ווי מיר האָבן מקבל געווען אײַערע רייד, וואָס זײַנען געווען ווי האָניק צו אונדזערע מײַלער, האָבן מיר זיך צונויפֿגעזאַמלט אַלע און חוקר־ודורש געווען די זאַך אַקוראַט, און האָבן געפֿונען, אַז אומזיסט האָט מען געטאָן חושד זײַן איינעם פֿון אונדזערע לײַט ; נישט מער, אַז דער שנײַדער אײַערער איז אַ שאַלקהאַפֿטיקער מענטש, ער האָט אויסגעטראַכט אַ בילבול און אָנגעפֿירט אַ רכילות צווישן צוויי קהילות. ער איז ווערט, מע זאָל אים קנסענען ! מיר, וואָס שטייען געחתמעט אונטן, קאָנען אײַך עדות זאָגן און גיין שווערן, אַז מיר האָבן געזען מיט אונדזערע אויגן, ווי די ציג מעלקט זיך, הלוואַי זאָלן זיך אַלע ייִדישע ציגן אַזוי מעלקן ! הערט אים נישט, דעם שנײַדער, וואָס ער וועט אײַך דערציילן פּיזמונות ! איר זאָלט זיך נישט קערן צו די ווערטער פֿון די פֿאַרדאָרבענע לײַט, לאָזן פֿאַרשטאָפּט ווערן די מײַלער, וואָס רעדן שקרים ! שלום זאָל זײַן צו אײַך און שלום זאָל זײַן צו אַלע ייִדן פֿון איצט און ביז אייביק און אייביק.

„די רייד פֿון אײַערע ייִנגערע ברידער, וואָס וואַלגערן זיך אינעם שטויב פֿון אײַערע פֿיס :

„נאום הרבֿ בהרבֿ ז״ל... ונאום הרבֿ בהרבֿ ז״ל... ונאום
הענעך גאָרגל, יקותיאל שמאַראָווידלע, שעפּסל קאַרטאָפֿל,
פֿישל קאַטשאַלקי, בערל בראָנפֿן, לייב וואָרעטשאָק, אלי
פּעטעלעלע״.

אַז דער רבֿ האָט איבערגעלייענט פֿאַר די בעלי־מלאָכות דעם דאָזיקן בריוו, זײַנען זיי געוואָרן נאָך מער אָנגעצונדן. „אַהאַ ! קאָזאָדאָיעווקער שקצים ! מע מאַכט נאָך פֿון אונדז חוזק ? ! באַדאַרף מען זיי באַווײַזן דרך־ארץ. שער־און־אײַזן אונדזער פֿאָלק – עמך !״... און מע האָט באַלד געמאַכט אַ נײַע אַסיפֿה, געשיקט נאָך בראָנפֿן, און ס'איז געבליבן, מע זאָל נעמען די שיינע ציג און מע זאָל גיין גלײַך קיין קאָזאָדאָיעווקע איבערקערן דעם מלמד מיט דעם חדר מיט דער גאַנצער שטאָט !

אומר־ועושׂה – געזאָגט און געטאָן. חבֿרה האָבן זיך צונויפֿגעקליבן אַ שטיק זעכציק בעלי־מלאָכות : שנײַדערס, שוסטערס, סטאָליערס און קאָוואַלעס, קצבֿים, העקערס, אַנשי־חיל, געזונטע יונגען, איינס אין איינס, אָנגעוואָפֿנטע מיט כּלי־זיין – ווער מיט אַ הילצערנעם אַרשין, און ווער מיט אַן אײַזערן פּרעסל, ווער מיט אַ קאָפּיט פֿון אַ שטיוול, ווער מיט אַ האַק און ווער מיט אַ האַמער, און ווער מיט גלאַט אַזוי פֿון בעל־הבתּישקייט : אַ קאַטשלקע, אַ ריבאײַזן אָדער אַ קאָלאָדאַטש־מעסער, – און ס'איז געבליבן, מע זאָל גיין גלײַך אין קאָזאָדאָיעווקע אויף מלחמה, להרוג, לאבד ולהשמיד – הרגענען, פֿאַרלירן און פֿאַרטיליקן ! איין מאָל פֿאַר אַלע מאָל – האָבן חבֿרה געזאָגט : – תּמות נפֿשי עם פלישתּים – דער טויט זאָל זיי זײַן און אַן עק זאָל דאָס האָבן !

– שאַט, רבותים ! – רופֿט זיך אָן איינער פֿון דער חבֿרה „פּועל־צדק״. – איר זײַט שוין גרייט אויפֿן פּידפּאַליק, פֿאַרטיק אַרום און אַרום, – ואַיה השׂה – ווּ איז די ציג ?

– יאָ, זעט נאָר, ווּ איז ערגעץ אַהינגעקומען דער גילגול ?

– אַנטרונען געוואָרן !

– נישט קיין נאַרישער גילגול ! כלעבן, ווּ אַהין האָט ער געקאָנט אַנטלויפֿן ?

– מסתּמא אַהיים, צום מלמד, וואָס פֿאַרשטייסטו דאָ נישט ?

– משוגע וועט ער ווערן ! דו רעדסט, ווי אַ בהמה !

– ביסט אַליין אַ פֿערד ; ווו דען האָט ער געקאָנט אַנטלויפֿן ?

בקיצור, וואָס טויגן די טענות ? שרייַ היינט, שרייַ מאָרגן, והילד איננו – נישטאָ קיין ציג.

יג.

כּעת – אַצינד לאָזן מיר איבער דעם פֿאַרכישופֿטן שנייַדער זיך ראַנגלען מיטן מלאך־המוות און חבֿרה בעלי־מלאָכות זיך גרייטן צו מלחמה, און מיר גייען אַריבער צום גילגול, דאָס הייסט, צו דער ציג.

דער גילגול, אַז ער האָט דערזען די בהלה, וואָס איז געוואָרן אין שטעטל, האָט ער זיך מיישבֿ געווען : וואָס טויג אים דער מיסחר ? וואָס נוצט אים זייַן צוגעבונדן צום שנייַדער, אַרומשלעפּן זיך מיט דעם שלימזלניק הין און צוריק און פּגרן פֿון הונגער ? אַמער, וועט ער בעסער לויפֿן אין דער וועלט אַרייַן, ווו די פֿיס וועלן טראָגן ! אַבי נישט זייַן נע־ונד ! און אונדזער חבֿרה־מאַן האָט געמאַכט פּליטה גאָר אויף אַן אַנדער אופֿן, געלאָפֿן משוגענערווייַז, גאָר נישט געפֿילט די ערד אונטער זיך, נישט געקוקט אויף דרך־ארץ, געשפּרונגען איבער ייִדן און ווייַבער, אָנגעמאַכט אַן אומגליק, אַ חורבן אין מאַרק – סכּנות־נפֿשות ! איבערגעקערט טישלעך מיט ברויטלעך און פּלעצלעך, מולטערס מיט ווייַנשל און מיט ווייַמפּערלעך, געשפּרונגען איבער טעפּ און גלאָזוואַרג, געשלייַדערט, געשמיצט און געבראָכן – טראַך־טאַראַראַך ! צווישן די ווייַבער איז געוואָרן אַ בהלה, אַ קוויטשערייַ : „ווער איז ?... אַ שלימזל !... אַ ציג !... אַ באַשעפֿעניש !... אַ גילגול !... אַ קלאָג צו מיר !... אוי, אַן אומגליק !... ווו איז ער ? אָן איז ער !... כאַפּט אים !... – לאָז מען אים כאַפּן ! כאַפּן !“... און אַ גאַנצע כאַליאַסטרע ייִדן מיט פֿאַרקאַטשעטע פּאָלעס און ווייַבער מיט אונטערגעשטעקטע קליידלעך, מחילה, האָבן זיך געלאָזט לויפֿן איינער איבערן אַנדערן – נאָר אומזיסט : אונדזער חבֿרה־מאַן האָט דערפֿילט וואָס הייסט פֿרייַהייט , האָט ער זיך געלאָזט לויפֿן ווו די אויגן טראָגן.

און דער שנייַדער נעבעך ?... און דער היוצא־לנו־מזה ?... און דער מאַי־קאָ־משמע־לן פֿון דער מעשׂה ? – וועט פֿרעגן דער לעזער. צווינגט מיך נישט, קינדער ! דער סוף איז געווען נישט קיין גוטער סוף. אָנגעהויבן האָט זיך די מעשׂה זייער פֿריילעך, און אויסגעלאָזט האָט זי זיך, ווי דאָס רובֿ פֿריילעכע געשיכטעס, אוי־ווי, זייער טרויעריק... און מחמת איר קענט דעם מחבר פֿון דער געשיכטע, אַז ער איז בטבֿע נישט קיין מרה־שחורהניק און האָט פֿייַנט קלאָגעדיקע און האָט ליב בעסער לאַכנדיקע מעשׂיות, און מחמת איר קענט אים און ווייסט, אַז ער האָט פֿייַנט „מאָראַל“ און זאָגן מוסר איז נישט זייַן זאַך, – לכן געזעגנט זיך מיט אייַך דער פֿאַרפֿאַסער מתּוך שׂחוק, לאַכנדיק, און ווינטשט אייַך, אַז ייִדן, און גלאַט מענטשן אויף דער וועלט, זאָלן מער לאַכן איידער וויינען. לאַכן איז געזונט. דאָקטוירים הייסן לאַכן...

געשריבן אין יאָר 1900